

บทที่ 4

บริบททางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนบ้านแซก

ความเปลี่ยนแปลงของพิธีกรรมการบวชของชุมชนบ้านแซก เกิดขึ้นท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของชุมชนบ้านแซก ในบทนี้จึงจะนำเสนอบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนบ้านแซก ซึ่งเปลี่ยนแปลงไปตามระยะเวลา ดังได้แบ่งเป็นหัวข้อ ดังต่อไปนี้

1. สภาพปัจจุบันทางกายภาพและประชากรของชุมชนบ้านแซก
2. ชุมชนบ้านแซกในอดีต : ยุคก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 (ก่อนปี พ.ศ. 2484)
3. ชุมชนบ้านแซกกับความเปลี่ยนแปลง : ยุคหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 (ปี พ.ศ. 2484 - 2530)
4. ชุมชนบ้านแซกในปัจจุบัน (ปี พ.ศ. 2530 - ปัจจุบัน)

1. สภาพปัจจุบันทางกายภาพและประชากรของชุมชนบ้านแซก

ข้อมูลจากแผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบลท่าโพธิ์ ทำให้ทราบถึงสภาพปัจจุบันทางกายภาพและประชากรของชุมชนบ้านแซก ซึ่งประกอบไปด้วยลักษณะที่ตั้งและเขตติดต่อ ลักษณะภูมิประเทศ ลักษณะโครงสร้างทางประชากร เส้นทางการคมนาคมทั้งภายในและภายนอกชุมชนบ้านแซก ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1.1 ที่ตั้ง – อาณาเขต

ชุมชนบ้านแซก ตั้งอยู่ ณ หมู่ที่ 8 ตำบลท่าโพธิ์ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก อยู่ห่างจากอำเภอเมืองพิษณุโลก ไปทางทิศใต้เป็นระยะทางประมาณ 12 กิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ	จดหมู่ที่ 7 บ้านท่าโพธิ์ ตำบลท่าโพธิ์ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก
ทิศใต้	จดหมู่ที่ 6 บ้านวัดพริก ตำบลวัดพริก อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก
ทิศตะวันออก	จดหมู่ที่ 1 บ้านวังส้มซ่า ตำบลท่าโพธิ์ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก
ทิศตะวันตก	จดตำบลบางระกำ อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก

(แผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบลท่าโพธิ์ ประจำปี 2547, อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก)

1.2 ภูมิประเทศ

บ้านแขกมีสภาพพื้นที่เป็นที่ราบลุ่ม มีแม่น้ำไหลผ่านทางทิศตะวันออกของหมู่บ้าน ทำให้เกิดเป็นที่ราบ อันเกิดจากการตกตะกอนหรือการทับถมประกอบกันขึ้นเป็นคันดินริมแม่น้ำนาน ถัดจากคันดินธรรมชาติบริเวณชายฝั่งแม่น้ำนานออกไปจะเป็นที่ราบน้ำท่วมถึง มีสภาพเป็นหนองน้ำ บึง และที่ราบลุ่มน้ำซึ่งกระจายอยู่ทั่วไป ลักษณะดินตะกอนที่ทับถมมีทั้ง ดินร่วน ดินร่วนปนทรายแป้ง ดินร่วนเหนียวปนทรายแป้ง จนถึงดินเหนียว ระดับความสูงของพื้นที่บ้านแขกจะลาดเอียงจากทางทิศเหนือและทิศตะวันออกของหมู่บ้าน ซึ่งมีความสูงประมาณ 40 เมตร จากระดับน้ำทะเลปานกลางลาดเอียงไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้และทิศใต้ของหมู่บ้าน ซึ่งมีระดับสูงประมาณ 33 เมตร จากระดับน้ำทะเลปานกลาง อันเป็นที่ชุ่มน้ำของหมู่บ้าน ซึ่งติดต่อกับเขตตำบลบางระกำ อำเภอบางระกำ ซึ่งสามารถแบ่งรายละเอียดได้ ดังนี้

เขตคันดินธรรมชาติ ได้แก่ พื้นที่บริเวณริมฝั่งแม่น้ำนาน ซึ่งเกิดจากการทับถมของดินตะกอนและอินทรีย์วัตถุต่างๆ ที่น้ำพัดพามาทับถมกัน เป็นพื้นที่สำหรับปลูกสร้างบ้านเรือนของชุมชนบ้านแขก โดยเฉพาะในอดีตพื้นที่นี้จะมีประชากรตั้งบ้านเรือนอยู่อย่างหนาแน่น

เขตที่ราบน้ำท่วม ได้แก่ บริเวณที่อยู่ถัดจากเขตหมู่บ้าน ซึ่งห่างจากแม่น้ำนานออกไป มีลักษณะพื้นที่เป็นที่ราบลุ่ม ในฤดูฝนหรือฤดูน้ำหลากจะมีน้ำท่วมขังเป็นประจำ เป็นพื้นที่สำหรับทำนาปลูกข้าวมากกว่าการเพาะปลูกพืชชนิดอื่นๆ

หนอง บึง หรือที่ลุ่มน้ำขัง ในบริเวณที่ราบน้ำท่วมที่กล่าวถึงมาแล้วนั้น จะมีพื้นที่ลุ่มต่ำเป็นที่ตั้งของหนองอ้อ ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของหมู่บ้าน เป็นพื้นที่ที่มีน้ำท่วมขังตลอดทั้งปี จึงเป็นแหล่งรองรับน้ำธรรมชาติและแหล่งสัตว์น้ำที่สำคัญในอดีต แต่ในปัจจุบันทางราชการนำไปใช้ประโยชน์ คือ เป็นที่ตั้งของมหาวิทยาลัยนเรศวร นอกจากนั้นแล้วยังมีการขุดคลองระบายน้ำ คลองส่งน้ำ คลองชลประทานและการก่อสร้างทางหลวงผ่านพื้นที่ทำให้ระบบนิเวศของพื้นที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างมากมาย (องค์การบริหารส่วนตำบลท่าโพธิ์, อ้างแล้ว)

1.3 ประชากร

บ้านแขกมีประชากรทั้งสิ้น 1,204 คน โดยแบ่งเป็นประชากรชาย 589 คน หญิง 615 คน จำนวนครัวเรือน 352 หลังคาเรือน โครงสร้างประชากร เมื่อจำแนกตามอายุและเพศ ปรากฏว่า ร้อยละ 66.96 เป็นประชากรวัยทำงาน คือ กลุ่มอายุตั้งแต่ 13 ปีถึง 60 ปี แบ่งเป็นชายร้อยละ 33.64 ของประชากรทั้งหมด และเป็นหญิงร้อยละ 33.32 ประชากรวัยเกษียณอายุเพศชายร้อยละ 3.56 และเพศหญิงร้อยละ 4.99 ส่วนวัยเด็กที่ยังไม่ถึงวัยแรงงานกลุ่มอายุแรกเกิดถึง 15 ปี มีร้อยละ 24.49 แยกเป็นชายร้อยละ 12.78 และเพศหญิงร้อยละ 11.71

ประชากรมีอาชีพเกษตรกรรม โดยการทำนาปลูกข้าวเป็นหลัก รองลงมาได้แก่การค้าขาย การรับจ้างและการประมง (องค์การบริหารส่วนตำบลท่าโพธิ์, อ้างแล้ว)

1.4 การคมนาคม

การคมนาคมติดต่อภายในชุมชนบ้านแซก มีเส้นทางสำคัญ 3 เส้นทางซึ่งมีทั้ง ถนนคอนกรีตและถนนลูกรังอัดแน่น คือ ถนนเลียบบริมแม่น้ำน่าน ที่ชาวบ้านเรียกว่า "ถนนสายหน้าบ้าน" ซึ่งเป็นถนนที่อยู่ทางทิศตะวันออกของหมู่บ้าน ถนนเส้นนี้เป็นถนนสายเก่าแก่ของหมู่บ้าน เดิมใช้ควบคุมกับการคมนาคมทางน้ำ ถนนภายในชุมชนอีกเส้นหนึ่ง คือ ถนนสายบ้านกำแพงดิน - พิษณุโลก ชาวบ้านจะเรียกถนนสายนี้ว่า ถนนสายหลังบ้าน เส้นทางสายนี้เป็นเส้นทางสายหลักที่ผ่านกลางชุมชนบ้านแซก นอกจากนั้นยังเป็นเส้นทางคมนาคมของพื้นที่ตำบลท่าโพธิ์ฝั่งตะวันตกของแม่น้ำน่านมาตั้งแต่อดีต เป็นเส้นทางที่เชื่อมกับทางหลวงหมายเลข 1065 (พิษณุโลก - บางระกำ) ในเขตตำบลท่าทอง ผ่านพื้นที่หมู่ที่ 5 บ้านยาง หมู่ที่ 6 บ้านยางเอน หมู่ที่ 7 บ้านท่าโพธิ์ และหมู่ที่ 8 บ้านแซก

ปัจจุบันนี้มีเส้นทางเลียบเมืองด้านใต้ตัดผ่าน ซึ่งทำให้ชุมชนบ้านแซกสามารถติดต่อกับตัวเมืองพิษณุโลกและพื้นที่อื่นๆ ได้สะดวกยิ่งขึ้น อีกเส้นหนึ่ง คือ ถนนเลียบบคลองชลประทาน เป็นถนนซึ่งขนานกับคลองชลประทานอยู่ทางทิศตะวันตกของหมู่บ้าน ชาวบ้านแซกใช้ถนนเส้นนี้ในการเดินทางออกสู่พื้นที่เกษตรกรรม

ส่วนการคมนาคมติดต่อระหว่างชุมชนบ้านแซก กับพื้นที่อื่นๆ มีเส้นทางคมนาคมที่ผ่านชุมชนบ้านแซกโดยตรงและผ่านบริเวณโดยรอบชุมชน ดังนี้ ทางหลวงหมายเลข 1065 (สายพิษณุโลก - บางระกำ) จากตัวเมืองพิษณุโลก ตัดผ่านเข้าเขตตำบลท่าโพธิ์ทางด้านทิศเหนือ บริเวณพื้นที่หมู่ที่ 4 บ้านคลองคู ไปสู่ที่ตั้งอำเภอบางระกำเป็นระยะทาง 17 กิโลเมตร และสามารถเดินทางติดต่อไปยังจังหวัดกำแพงเพชรหรือจังหวัดสุโขทัยได้อย่างสะดวก เส้นทางสายนี้สามารถเชื่อมกับเส้นทางสายบ้านกำแพงดิน - พิษณุโลกซึ่งผ่านชุมชนบ้านแซกดังได้กล่าวมาแล้ว ทางหลวงหมายเลข 1063 (สายพิษณุโลก - บางกระทุ่ม) จากตัวเมืองพิษณุโลก ตัดผ่านเขตตำบลท่าโพธิ์ด้านฝั่งตะวันออกของแม่น้ำน่าน ในเขตหมู่ที่ 1 และหมู่ที่ 2 บ้านวังส้มซ่า และหมู่ที่ 3 บ้านวังวน ไปสู่ที่ตั้งอำเภอบางกระทุ่ม ระยะทาง 37 กิโลเมตร และสามารถเดินทางติดต่อไปยังทางหลวงหมายเลข 11 ได้ ปัจจุบันได้มีการขยายพื้นผิวทางจราจร ตั้งแต่สี่แยกทางเลียบเมืองด้านทิศใต้จนถึงตัวเมืองพิษณุโลก ออกเป็นถนนสองทางวิ่ง สีช่องจราจร ทำให้การคมนาคมระหว่างพื้นที่ตำบลท่าโพธิ์กับตัวเมืองพิษณุโลกสะดวกยิ่งขึ้น ชาวบ้านแซกจะใช้เส้นทางนี้

เป็นเส้นทางคมนาคมได้โดย ข้ามแม่น้ำน่านโดยกระเช้าที่บริเวณหน้าวัดคู้งวารี จากนั้นก็เดินทางผ่านหมู่บ้านวังส้มซ่า เป็นระยะทางประมาณ 300 เมตร จะถึงถนนสายนี้ ซึ่งจะมีรถโดยสารประจำทางสายพิษณุโลก - บางกระทุ่ม วิ่งผ่าน

ถนนทางหลวงหมายเลข 117 (สายนครสวรรค์ - พิษณุโลก) จากตัวเมืองพิษณุโลก ตัดผ่านตำบลท่าโพธิ์ทางด้านตะวันตกของแม่น้ำน่าน ผ่านหน้ามหาวิทยาลัยนเรศวร เป็นถนนคอนกรีตคู่ขนาน 4 ช่องทางจราจร (โดยเฉพาะช่วงที่ผ่านหน้ามหาวิทยาลัยนเรศวร ขยายเป็น 10 ช่องจราจร) สามารถติดต่อกับจังหวัดพิจิตรและจังหวัดนครสวรรค์ได้อย่างสะดวก การใช้เส้นทางนี้เข้าสู่ชุมชนบ้านแขกสามารถทำได้โดย ให้เส้นทางผ่านมหาวิทยาลัยนเรศวรโดยถนนภายในของมหาวิทยาลัย แล้วเข้าสู่ชุมชนบ้านแขกทางทิศตะวันตกของชุมชน อีกเส้นทางหนึ่ง คือ ใช้ถนนลูกรังซึ่งเชื่อมต่อกับถนนสายนี้เป็นถนนเลียบบคลองหนองเหล็ก บริเวณหมู่ที่-9 บ้านคลองหนองเหล็กแล้วผ่านมหาวิทยาลัยนเรศวรโดยถนนภายในของมหาวิทยาลัย แล้วเข้าสู่ชุมชนบ้านแขกทางทิศตะวันตกของชุมชนเช่นกัน นอกจากนี้ชาวบ้านยังให้เส้นทางหมายเลข 1065 (สายพิษณุโลก - บางระกำ) ซึ่งตัดกับถนนสายนี้ แล้วไปทางทิศตะวันออกจากนั้นจะสามารถเข้าสู่ชุมชนบ้านแขกโดยถนนสายบ้านกำแพงดิน - พิษณุโลกซึ่งผ่านกลางชุมชนบ้านแขก (องค์การบริหารส่วนตำบลท่าโพธิ์, อ่างแล้ว)

2. บ้านแขกในอดีต : ยุคก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 (ก่อนปี พุทธศักราช 2484)

จากข้อมูลเอกสารและข้อมูลคำบอกเล่าของชาวบ้าน ทำให้ทราบถึงประวัติความเป็นมาของชุมชนบ้านแขก วิถีชีวิต ลักษณะทางครอบครัวเครือญาติ สถาบันขัดเกลาทางสังคม ตลอดจนวัฒนธรรม ประเพณีและพิธีกรรมของชาวชุมชนบ้านแขกในอดีต ซึ่งมีลักษณะดังต่อไปนี้

2.1 ความเป็นมาของชุมชนบ้านแขก

บ้านแขกเป็นชุมชนเก่าแก่อันมีชื่อปรากฏในหลักฐานทางประวัติศาสตร์สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลายว่า บ้านแขกเป็นที่ตั้งทัพของฝ่ายไทยในเมื่อครั้งสงครามที่อะแซห่วนก็ยกกองทัพมาตีเมืองพิษณุโลก กองทัพไทยฝ่ายใต้ได้ยกทัพขึ้นมาช่วยเหลือเจ้าพระยาจักรีที่เมืองพิษณุโลกและได้ตั้งทัพทางตอนใต้ของเมือง ในครั้งนั้นบ้านแขกเป็นที่ตั้งทัพของเจ้าพระยานครสวรรค์ (นคร พันธุ์ณรงค์, การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของตำบลและหมู่บ้านซึ่งตั้งอยู่บนฝั่งแม่น้ำน่านในเขตอำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก , 2524)

จากคำบอกเล่าของชาวชุมชนทำให้ทราบว่า เหตุที่ทำให้ชุมชนแห่งนี้มีชื่อว่า "บ้านแขก" เพราะว่าชนกลุ่มแรกที่เข้ามาอาศัยในชุมชนแห่งนี้คือชาวมุสลิม ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า "พวกแขก" แขกกลุ่มนี้ได้เข้ามาอยู่อาศัยและประกอบพิธีกรรมทางความเชื่อ คือ พิธีเข้าตะเกีย พิธีกรรมนี้จะต้องทำในเวลากลางคืนและทำในที่มืดๆ โดยจะทำพิธีนี้ที่กลางหมู่บ้านบริเวณ บ้านตานูช ยายอ๋า (นคร พันธุ์ณรงค์, อ่างแล้ว, หน้า 68) นี่เป็นที่มาของชาวบ้านแขก ณ เวลาใด เวลาหนึ่ง กลุ่มมุสลิมคงโยกย้ายไปจากบริเวณนี้ และมีผู้เข้ามาอาศัยอยู่เป็นระยะๆ

อีกประการหนึ่งในช่วงที่มีการปรับปรุงถนนภายในหมู่บ้าน ได้มีการขุดพบภาชนะ ซึ่งมีลักษณะคล้ายๆ กับไหแต่ว่ามีขนาดใหญ่กว่าไหหลายเท่า ภาชนะดังกล่าวนี้ไม่ใช่ภาชนะที่ผู้คนในท้องถิ่นนี้ใช้กัน เข้าใจว่าน่าจะเป็นภาชนะของผู้คนกลุ่มแรกๆ ที่เข้ามาอาศัยในชุมชนแห่งนี้ ปัจจุบันภาชนะดังกล่าวได้ถูกเก็บรักษาไว้ที่วัดคู้งวารี (ผู้ใหญ่เพื่อ ภูทิม, 4 เมษายน 2546) จึงสามารถสรุปได้ว่า การที่ชุมชนแห่งนี้ได้ชื่อว่า "บ้านแขก" เพราะตั้งชื่อตามคนกลุ่มแรกที่มาอาศัย

2.2 ลักษณะทางครอบครัวและเครือญาติ

จากการสัมภาษณ์ผู้ใหญ่เพื่อ ภูทิม ทำให้ทราบว่า ชาวบ้านแขกยุคปัจจุบันนี้ เป็นผู้สืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษประมาณ 10 ครว์เรือน เมื่อประมาณ 100 กว่าปีมานี้เอง คนกลุ่มนี้ได้ย้ายถิ่นฐานมาจาก ชุมชนใกล้เคียง เช่น ชุมชนวัดสะกัดน้ำมัน ชุมชนวังส้มซ่า เป็นต้น ด้วยเหตุผลทางเศรษฐกิจ กล่าวคือ บรรพบุรุษกลุ่มนี้เดิมทีได้เคยได้อาศัยอยู่ในชุมชนของตนเอง ต่อมาได้ขยายที่ทำกินของตนมาในบริเวณที่เป็นชุมชนบ้านแขกในปัจจุบัน โดยในระยะแรกมาได้มาพักอาศัยเป็นการชั่วคราวในพื้นที่แห่งนี้ในฤดูกาลทำนา จนกระทั่งได้มาตั้งบ้านเรือนเป็นการถาวรในเวลาต่อมา บรรพบุรุษกลุ่มนี้ได้แก่ตระกูลสำคัญๆ ของชุมชนบ้านแขก เช่น ตระกูล สิงหนเดช ตระกูลแก้วเทศ ตระกูลภูทิม ตระกูลโพธิ์ทอง เป็นต้น (ผู้ใหญ่เพื่อ ภูทิม, 10 กรกฎาคม 2546)

การเพิ่มขึ้นของประชากร ซึ่งเกิดจากการอพยพย้ายถิ่นเข้ามาของคนในระยะต่อมานั้น เป็นการอพยพเข้ามาแบบค่อยเป็นค่อยไป คล้ายๆ กับการเข้ามาของคนกลุ่มแรกๆ ต่างกัน แต่ว่าเป็นการย้ายถิ่นจากผู้คนต่างถิ่นที่มาจากที่ไกลๆ ดังเช่นคำสัมภาษณ์ของนายชูป ไพรวัลย์ ซึ่งได้เล่าถึงการอพยพย้ายถิ่นเข้ามาของครอบครัวของตนเองสู่ชุมชนบ้านแขกว่า

"...ครอบครัวของผมย้ายมาจากนครสวรรค์ ตั้งแต่ผมอายุได้ 10 กว่าปีเท่านั้น สาเหตุที่ย้ายมาอยู่ที่บ้านแขกก็เพราะว่า มีคนบ้านแขกชักชวนให้มาอยู่ที่นี่ ตอนนั้น ครอบครัวของผมซึ่งอยู่ที่นครสวรรค์ลำบากและไม่มีที่ทำกิน แต่ที่บ้านแขกนี้ในเวลานั้นที่ดินหาได้ง่าย คือจับจองเอาเปล่าๆ ใครมีกำลังบุก ถางได้เท่าไรก็ได้เท่านั้น ไม่ต้องซื้อ ขายกัน ครอบครัวของผมจึงตัดสินใจย้ายขึ้นมาานครสวรรค์ มาด้วยกัน 4 - 5 ครอบครัว....."

(นายชูป ไพรวัลย์, 20 กรกฎาคม 2546)

ส่วนการย้ายถิ่นจากผู้คนที่อยู่ใกล้ๆ กับชุมชนบ้านแขกก็มีเช่นกัน ซึ่งจะคล้ายๆ กับการเข้ามาของคนกลุ่มแรกและกลุ่มที่มาจากที่ไกลๆ แต่ต่างกันตรงที่ว่าหิ้งจะย้ายเข้ามาในช่วงระยะเวลาประมาณ 40 - 50 ปีที่ผ่านมา ซึ่งในเวลานั้นที่ดินทำกินต้องซื้อขายกันแล้ว ดังเช่น คำสัมภาษณ์นางนิต อ่ำอำไพ ซึ่งได้เล่าถึงการอพยพย้ายถิ่นเข้ามาของครอบครัวของตนเองสู่ชุมชนบ้านแขกว่า "...พ่อ - แม่ ของฉันเป็นคนทำโพธิ์ (เป็นชุมชนติดกับชุมชนบ้านแขก ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของชุมชนบ้านแขก) มาอยู่บ้านแขกตอนนั้นยังไม่มีอะไรเลย ต้องรับจ้างเขาบ้าง เผาถ่านบ้าง แล้วค่อยๆ เก็บเงินซื้อที่ดิน สำหรับทำนา..." (นางนิต อ่ำอำไพ, 20 กรกฎาคม 2546)

การเพิ่มขึ้นของชาวชุมชนบ้านแขกอีกสาเหตุหนึ่ง คือ การแต่งงาน ซึ่งโดยทั่วไปแล้วชาวชุมชนบ้านแขกจะแต่งงานกันเองภายในชุมชน แต่ก็จะมีบ้างเหมือนกันที่จะแต่งงานกันกับคนภายนอกชุมชน แต่ก็เป็นการแต่งงานกับคนจากชุมชนที่ใกล้เคียงกัน เช่น ชุมชนวังส้มซ่า ชุมชนท่าโพธิ์ ชุมชนบ้านวัดพริก เป็นต้น เมื่อแต่งงานเป็นเชยบ้าง เป็นสะใภ้บ้าง แล้วก็เข้ามาอยู่ในชุมชนบ้านแขก

กล่าวโดยสรุปได้ว่า ผู้คนชาวชุมชนบ้านแขก มีลักษณะทางทางครอบครัวเครือญาติที่เหนียวแน่น เพราะมาจากคนกลุ่มเดียวกัน แม้จะมีการเพิ่มขึ้นของประชากรแต่ก็มีลักษณะแบบค่อยเป็นค่อยไป และเพิ่มขึ้นครั้งละไม่มากนัก ส่วนการเพิ่มขึ้นของประชากรโดยการแต่งงานนั้นยิ่งทำให้เกิดความแน่นแฟ้นกันทางครอบครัวเครือญาติมากขึ้นไปอีก

2.3 วิถีชีวิตของชาวชุมชนบ้านแขกในอดีต

วิถีชีวิตของชาวชุมชนบ้านแขกในอดีตเป็นชุมชนเกษตรกรรม เช่นเดียวกับชุมชนเกษตรกรรมไทยทั่วไป โดยมีการทำนาปลูกข้าวเป็นหลัก นอกจากนั้นยังเพาะปลูกพืชผักสวนครัวเพื่อบริโภคภายในครอบครัวอีกด้วย

ลักษณะโครงสร้างทางเศรษฐกิจของชาวชุมชนบ้านแขกในอดีต มีลักษณะไม่แตกต่างกันนัก กล่าวคือยังไม่มี การแตกตัวทางเศรษฐกิจ ชาวบ้านมีอาชีพเดียวกัน ระบบเศรษฐกิจเป็นแบบสังคมเกษตรกรรมโดยทั่วๆ ไปเหมือนๆ กัน ซึ่งมีลักษณะดังต่อไปนี้

2.3.1 การทำนา

การทำนา เป็นอาชีพหลักเพื่อการผลิตข้าวซึ่งเป็นอาหารหลักของครอบครัว และชุมชนแล้ว การทำนาของชาวบ้านแขกจะขึ้นอยู่กับธรรมชาติ ดังเช่นในปีใดที่ฝนตกต้องตามฤดูกาล ชาวบ้านก็จะมีอาหารคือข้าวอุดมสมบูรณ์ แต่ในปีใดที่เกิดวิกฤติ เป็นต้นว่า ฝนตกมากเกินไปทำให้เกิดปัญหาน้ำท่วม ข้าวที่ปลูกไว้เสียหายไม่เพียงพอกับการบริโภคภายในครอบครัว ชาวบ้านแขกแก้ปัญหาของชีวิตด้วยการรับจ้างในหมู่บ้านใกล้เคียง เพื่อนำเงินมาซื้อข้าวหรือรับใช้แรงงานแลกข้าว หรือการหาปลาเอาไปแลกข้าว (นางมัน สีสังข์, 24 มิถุนายน 2546)

การประกอบอาชีพทำนาของชาวชุมชนบ้านแขกในอดีต มีความสัมพันธ์กับการประกอบพิธีกรรมการบวช คือ เนื่องจากการทำนาของชาวชุมชนบ้านแขกเป็นการทำนาแบบเกษตรกรรมดั้งเดิม ซึ่งจะต้องอาศัยแรงงานของผู้คนในครอบครัวและชุมชนอย่างมาก ผู้ที่จะบวชในแต่ละปีจะต้องช่วยครอบครัวทำนาให้เสร็จก่อน แล้วจึงจะเข้าวัดเพื่อฝึกหัดเป็นนาคอยู่ที่วัด และจะอยู่ที่วัดไปจนถึงฤดูเก็บเกี่ยวก็จะออกมาช่วยครอบครัวเกี่ยวข้าวจนแล้วเสร็จจึงจะเข้าวัดเพื่อฝึกหัดต่อไปอีก หรือบางคนที่มีความพร้อมก็อาจจะบวชเป็นสามเณร และจะลาสิกขาจากสามเณรตอนใกล้ๆ วันบวชพระ (นายชูป ไพรวัลย์และนายฉลวย แสงรัตน์, 24 มิถุนายน 2546)

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ทำให้ทราบว่า ชาวชุมชนบ้านแขกในอดีตมีวิถีชีวิตแบบเกษตรกรรมดั้งเดิม มีความสามารถในการพึ่งพิงตนเองได้ในระดับหนึ่ง เงินทองไม่ค่อยได้ใช้จ่ายอะไร ทั้งนี้เพราะพืชพันธุ์ที่จะบริโภค ชาวบ้านจะปลูกไว้ในพื้นที่ริมแม่น้ำน่าน ซึ่งจะนิยมปลูกพืชผักสวนครัวต่างๆ ส่วนในบริเวณรอบๆ บ้าน ชาวบ้านจะปลูกพืชต่างๆ จำพวกไม้ยืนต้น ไม้ผล และพืชผักสวนครัว (นางเจียร รักษาคม, 5 พฤศจิกายน 2546)

2.3.2 เศรษฐกิจ - การคมนาคมทางน้ำ

เนื่องจากแม่น้ำน่านเป็นเส้นทางจราจรที่สำคัญในอดีต ชาวบ้านแขกและชุมชนใกล้เคียงจะให้เป็นเส้นทางในการติดต่อกับชุมชนอื่นๆ โดยการเดินทางในระยะใกล้ๆ จะใช้เรือชนิดต่างๆ ของตนเอง การคมนาคมทางน้ำจากตัวเมืองพิษณุโลกถึงชุมชนบ้านแขกจะใช้เวลาประมาณครึ่งวัน พระอุปัชฌาย์ผู้เป็นประธานในการบวชแต่ละครั้งซึ่งอยู่ที่ตัวเมืองพิษณุโลก ก็ใช้เส้นทางคมนาคมทางน้ำนี้ในการเดินทางมาบวชพระเช่นกัน

นอกจากนั้นแม่น้ำน่านยังเป็นแหล่งค้าขายของเรือชนิดต่างๆ ซึ่งส่วนมากเป็นเรือของชาวจีนและชาวไทยเชื้อสายจีน ชาวบ้านแขกจะซื้อสินค้าต่างๆ จากเรือเหล่านี้ซึ่งเป็นสินค้าที่ไม่สามารถผลิตได้ในชุมชน เช่น ไข่ ปลาเค็ม (ปลาทุเค็ม) เกลือ เต่า เป็นต้น เรือเหล่านี้เมื่อขึ้นมาก็จะเอาของเหล่านี้มาขาย ส่วนในขาลงก็จะซื้อสินค้าจากชาวบ้านแขกและชุมชนใกล้เคียงลงไปขาย สินค้าที่ซื้อไปได้แก่ ข้าว น้ำตาล ปลาเกลือ เป็นต้น

การขายข้าวที่เหลือจากการบริโภคภายในครอบครัว ชาวบ้านแขกจะขายไปโดยจะขายให้กับชาวจีนหรือชาวไทยเชื้อสายจีนซึ่งตั้งบ้านเรือนอยู่ในย่านโรงเจ็ก หมู่บ้านวังส้มซ่า ซึ่งเป็นหมู่บ้านอยู่ตรงข้ามกับบ้านแขก โดยมีแม่น้ำน่านชั้นกลาง ชาวจีนหรือชาวไทยเชื้อสายจีนที่อาศัยอยู่ในย่านโรงเจ็กนี้ มีบรรพบุรุษที่อพยพขึ้นมาจากเกาะไหหลำ ประเทศจีน โดยแรกๆ จะเข้ามาจับจ้างทั่วไปที่กรุงเทพฯ แล้วค่อยๆ อพยพขึ้นมาเรื่อยๆ จนสุดท้ายบางกลุ่มได้มาตั้งบ้านเรือนอยู่ที่หมู่บ้านวังส้มซ่า โดยประกอบอาชีพช่างก่อสร้างและต่อเรือในฤดูแล้ง แล้วค้าข้าวในฤดูฝน

การขายข้าวนั้น ชาวโรงเจ็กจะมาติดต่อกับชาวบ้านแขกถึงที่บ้าน และเมื่อตกลงราคากันได้แล้วก็จะขนข้าวลงเรือไป โดยที่ผู้ซื้อจะเป็นผู้รับผิดชอบค่าขนย้ายเอง การขายข้าวให้กับชาวโรงเจ็กนี้ เป็นรูปแบบของการเกื้อกูลกันของคนที่อยู่ในชุมชนใกล้เคียงกัน มากกว่าที่จะเป็นการค้าขายกันในความหมายของการค้าในปัจจุบัน ตัวอย่างเช่น ในกรณีที่ผู้ค้าข้าวหากมีปัญหาด้านการเงินก็จะหยิบยืมเอาจากผู้ขายข้าวนั่นเอง และผู้ขายข้าวเองเมื่อยังไม่มีความจำเป็นที่จะต้องให้เงินก็จะฝากเงินไว้กับผู้ซื้อข้าว ชาวจีนจากโรงเจ็กเมื่อซื้อข้าวจากชาวบ้านแขกและหมู่บ้านใกล้เคียงไปแล้ว จะทำให้จะนำไปขายยังที่ต่างๆ คือ ถ้าเป็นเรือขนาดเล็กก็จะขายที่โรงสีใกล้ๆ เช่น โรงสีที่บ้านใหม่หรือในตัวเมืองพิษณุโลก แต่ถ้าเป็นเรือขนาดใหญ่ก็จะล่องเรือไปขายแถบภาคกลางคือ นครสวรรค์ ชัยนาท อุดรธานี นครปฐมหรือกรุงเทพฯ (นายประเสริฐ แซ่เลี่ยม, 25 พฤศจิกายน 2546)

2.3.3 จับปลา - ทำตาล

นอกจากการทำเกษตรกรรมแล้ว ชาวบ้านแขกยังมีแม่น้ำที่สำคัญไหลผ่านซึ่งชาวชุมชนบ้านแขกใช้ประโยชน์ในการประกอบอาชีพประมงซึ่งได้แก่การจับปลา คือ แม่น้ำน่าน นอกจากนั้นยังมีแหล่งน้ำที่อยู่ใกล้เคียงที่สำคัญ คือ บึงอ้อ หนองหลวง ซึ่งแหล่งน้ำเหล่านี้มีปลาอยู่อย่างอุดมสมบูรณ์ ชาวบ้านแขกจะจับปลาเหล่านั้นมาเป็นอาหารสำหรับการบริโภคภายในครอบครัว และใช้ประกอบอาหารในช่วงเทศกาล นอกจากการประกอบอาหารแล้ว ปลาที่เหลือนั้นชาวบ้านแขกจะนำไปถนอมอาหารด้วยวิธีการต่างๆ เช่น การทำปลาเกลือ ปลาร้า ปลาจ่อม

และน้ำปลา (พระสำราญ เปสโร, 13 สิงหาคม 2546) ซึ่งนอกจากจะนำมาบริโภคภายในครอบครัวแล้ว ยังสามารถนำไปขาย หรือนำไปแลกข้าวในปีที่ข้าวในนาเสียหายอีกด้วย นอกจากนี้การจับปลาเพื่อการบริโภคภายในครอบครัวแล้ว ชาวชุมชนบ้านแซกยังใช้ความสามารถในการจับปลา รับจ้างนายทุนที่ได้รับสัมปทานให้จับปลาในแหล่งน้ำใกล้เคียงกับชุมชนบ้านแซก เช่นหนองหลวง เป็นต้น (นายชูบ ไพรวลย์, 13 สิงหาคม 2546)

การจับปลาของชาวชุมชนบ้านแซก ถ้าเป็นในเวลาปกติชาวบ้านจะจับเองคือ ต่างคนต่างจับ แต่ถ้าเป็นการจับปลาซึ่งจะนำไปใช้ในการเตรียมงานพิธีกรรมต่างๆ เช่น พิธีกรรมการบวช ชาวบ้านจะช่วยกัน เรียกว่า ลงแขกจับปลา (นางลำไย แสงรัตน์, 4 สิงหาคม 2546)

นอกจากจับปลาตามธรรมชาติแล้ว การทำน้ำตาลยังเป็นอาชีพเสริมอย่างหนึ่ง ซึ่งน้ำตาลเป็นส่วนสำคัญในการประกอบอาหารทั้งหวานและเค็ม ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ทำให้ทราบว่า ชาวบ้านแซกในอดีต จะทำน้ำตาลไว้บริโภคเองภายในครอบครัว โดยเริ่มจากการเก็บน้ำตาล จากต้นตาลซึ่งมีอยู่มากในทุ่งนาและในบริเวณหมู่บ้าน จากนั้นนำน้ำตาลที่ได้มาเคี่ยวในกระทะใบบัว พอน้ำตาลงวดลงได้ที่แล้วก็ตักน้ำตาลใส่ปื๊บ หรือทำเป็นก้อนโดยเทลงในแบบพิมพ์ ซึ่งขุดลงในดินให้เป็นหลุม (พระสละ กุศลจิตโต, 8 กันยายน 2546)

ฤดูกาลในการทำตาล จะอยู่ในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนพฤษภาคมของทุกปี เพราะเป็นช่วงที่ตาลกำลังออกทรง ประกอบกับชาวบ้านกำลังว่างเว้นจากงานในไร่นาแล้ว ชาวบ้านครอบครัวหนึ่งๆ จะทำน้ำตาลจากต้นตาลประมาณ 4 - 5 ต้น ก็เพียงพอแล้ว (พระบุญช่วย กุลมิตโต, 14 กันยายน 2545)

น้ำตาลอีกชนิดหนึ่ง ชาวบ้านแซกจะทำจากอ้อยการทำน้ำตาลจากอ้อย ชาวชุมชนบ้านแซกจะปลุกอ้อยไว้ในพื้นที่ซึ่งเป็นที่ดอนที่ไม่สามารถใช้ทำนาได้ การทำน้ำตาลจากอ้อยจะเริ่มจากการตัดอ้อยมา แล้วตัดให้เป็นท่อนยาวประมาณ 50 ซม. แล้วนำอ้อยไปหีบ การหีบอ้อยจะใช้หีบซึ่งใช้แรงงานจากวัวหรือควาย น้ำอ้อยที่หีบได้นี้จะนำไปเคี่ยวในกระทะใบบัว ซึ่งเป็นกระทะใบใหญ่ ครอบครัวหนึ่งๆ จะใช้น้ำตาลในการบริโภคปีละประมาณ 3 กระทะ แต่ถ้าเป็นปีที่จะมีงานพิธีกรรมพิเศษ เช่น งานบวชคนในครอบครัว จะต้องเตรียมทำน้ำอ้อยไว้มากกว่านี้ (นางเจียร รักษาคม, 24 ตุลาคม 2546)

สรุปได้ว่า วิถีชีวิตของชาวชุมชนบ้านแซกในอดีตแสดงให้เห็นถึงลักษณะโครงสร้างทางอาชีพและความเป็นอยู่ของชาวชุมชนบ้านแซกในอดีต ซึ่งมีลักษณะเหมือนๆ กัน กล่าวคือยังไม่มีความแตกต่างกันทางอาชีพและชีวิตความเป็นอยู่ อีกประการหนึ่งการที่ชาวชุมชน

บ้านแขกในอดีตยังมีวิถีชีวิตแบบเกษตรกรรมดั้งเดิม ซึ่งต้องพึ่งพาอาศัยแรงงานซึ่งกันและกัน จึงทำให้เป็นการบังคับอยู่ในตัวให้ชาวบ้านมีความสามัคคีกลมเกลียวกัน

2.4 การขัดเกลาทางสังคม

สถาบันหลักที่ทำหน้าที่ในการขัดเกลาทางสังคมของชาวชุมชนบ้านแขก คือ สถาบันทางศาสนาซึ่งได้แก่ วัดคู้งวารี สถาบันการศึกษาได้แก่ โรงเรียนวัดคู้งวารี จึงทำให้ชาวชุมชนบ้านแขกผ่านการขัดเกลาทางสังคม จากสถาบันขัดเกลาและหล่อหลอมสมาชิกของสังคมเหมือนกัน สถาบันทั้งสองแห่งนี้มีพัฒนาการและความเป็นมา ดังนี้

2.4.1 สถาบันทางศาสนา

ชาวชุมชนบ้านแขกนับถือพระพุทธศาสนาเป็นหลัก โดยมีวัดคู้งวารีเป็นวัดประจำหมู่บ้าน วัดคู้งวารีนั้นมีชื่อเป็นทางการว่า วัดคู้งเจริญราษฎร์ ไม่เฉพาะชาวบ้านแขกเท่านั้นที่มาทำบุญที่วัดคู้งวารี ยังมีชาวบ้านใกล้เคียง เช่น ชาวบ้านวัดพริก ชาวบ้านวังส้มซ่า บางส่วนก็มาทำบุญที่วัดคู้งวารีเช่นกัน วัดคู้งวารีสร้างเมื่อปีพุทธศักราช 2468 โดยนายคล้าย ขวัญผลเป็นผู้ชักชวนให้นายคง แซ่เลี่ยม ซึ่งเป็นชาวจีนไหหลำถวายที่ดิน ให้สร้างวัดเป็นจำนวน 22 ไร่ มอบให้เป็นสมบัติของพระศาสนาและได้สร้างกุฏิขึ้นหนึ่งหลังเป็นกุฏิแบบหลังคามุงแฝก แล้วชาวบ้านได้นิมนต์พระอาจารย์โต จากสำนักวัดหล่มให้มาอยู่จำพรรษาเป็นครั้งแรก ต่อมาพระอาจารย์โตได้นำชาวบ้านก่อสร้างกุฏิขึ้นอีก 2 หลัง หลังละสามห้องเพื่อเป็นที่อยู่อาศัยของพระภิกษุสามเณรและได้สร้างศาลาการเปรียญขึ้นอีกหนึ่งหลัง เป็นศาลาที่หลังคามุงด้วยแฝก เพื่อใช้เป็นที่บำเพ็ญการกุศลของพุทธศาสนิกชนทั่วไป

ต่อมาปีพุทธศักราช 2479 พระอาจารย์โตได้ลาสิกขาบท ชาวบ้านได้ร่วมมือกันอาราธนาพระอาจารย์มุด จากวัดสะกัदन้ำมันซึ่งเป็นวัดใกล้เคียงและมีชื่อเสียงมากในขณะนั้น มาเป็นเจ้าอาวาส พระอาจารย์มุดมาจำพรรษาที่วัดคู้งวารีได้ 5 พรรษาถึงแก่กรรม ชาวชุมชนบ้านแขกได้ร่วมมือกันไปกราบอาราธนา พระอาจารย์อำพัน เปสโล จากวัดสะกัदन้ำมัน ให้มาดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสในปี พุทธศักราช 2484

ท่านพระอาจารย์อำพันนั้น แม้ท่านจะตาบอดทั้งสองข้าง แต่ท่านมีความสามารถมาก เช่น ในด้านการก่อสร้างปฏิสังขรณ์พระอารามนั้น ในยุคสมัยของท่านได้มีการก่อสร้างเสนาสนะและถาวรวัตถุไว้ในพระอารามแห่งนี้มากมายหลายอย่าง เช่น ในปีพุทธศักราช 2487 ได้ก่อสร้างหอสวดมนต์ไว้เป็นที่สำหรับสวดมนต์ทำภาวนาของพระภิกษุสามเณร ในพุทธศักราช 2493 ได้ดำเนินการก่อสร้างศาลาการเปรียญสำหรับใช้เป็นที่ประกอบ

พิธีกรรมต่างๆ ทางพระพุทธศาสนาเหล่านี้ใช้มาอยู่จนถึงปัจจุบันนี้ (พระครูสง่า สิริธัมโม, 2 ตุลาคม 2546)

ต่อมาในปีพุทธศักราช 2500 ได้มีผลงานชิ้นสำคัญอีกชิ้นหนึ่งของ พระอาจารย์อำพัน คือ การก่อสร้างอุโบสถ การก่อสร้างอุโบสถครั้งนี้ชาวบ้านร่วมแรงร่วมใจกัน มากต่างก็มาช่วยกันด้วยกำลังศรัทธา ตัวอย่างเช่น อริสฺฐที่ใช้ในการก่อสร้างอุโบสถซึ่งเป็นหลังคา สองชั้นนั้น ชาวบ้านต้องไปขุดดินมาจากหนองอ้อเพราะเป็นดินที่มีคุณภาพเหมาะสมที่จะใช้ทำอิฐ ขนมาแล้วก็เอามาปั้นแล้วเผาในบริเวณที่ก่อสร้างอุโบสถนั่นเอง พระประธานในอุโบสถ (พระพุทธรูปมงคล) เป็นฝีมือชาวบ้านเองคือ นายพ่อย ไทยวิจิตร (นางพิมพ์ วุฒิมายกร, 2 ตุลาคม 2546)

ในปีพุทธศักราช 2503 ได้สร้างกุฏิขึ้นอีกหนึ่งหลัง สร้างรั้ววัด หอระฆัง และเมรุ นอกจากเสนาสนะในวัดคู้งวารีแล้ว ในปีพุทธศักราช 2510 พระอาจารย์อำพันได้ชักชวน แนะนำชาวบ้านให้สร้างอาคารเรียนถาวรให้โรงเรียนวัดคู้งวารี สร้างบ้านพักครูให้โรงเรียนวัดคู้งวารี อีก 1 หลัง ร่วมบริจาคสร้างประปาอนามัยร่วมกับโรงเรียนวัดคู้งวารี ชักชวนประชาชนให้บริจาค ทรัพย์เพื่อติดตั้งไฟฟ้ามาใช้ภายในวัดและหมู่บ้านใกล้เคียง ด้วยผลจากความดีที่ได้สะสมมานั้น ทำให้ท่านได้รับแต่งตั้งสมณศักดิ์เป็นพระครูประทวนที่ พระครูอำพัน เปสโล

พระครูอำพัน เป็นพระที่เข้มงวดในวัตรปฏิบัติมากมีความจำที่แม่นยำมาก โดยเฉพาะบทสวดมนต์ต่างๆ ท่านมีความสามารถในการสวดพระปาฏิโมกข์ได้ ดังนั้นท่านจึง เข้มงวดกับลูกศิษย์และญาติที่เข้ามาเตรียมตัวจะบวชในเรื่องการสวดมนต์เป็นอย่างมาก ตัวอย่าง เช่น เมื่อท่านกำหนดให้ไปท่องบทสวดใดๆ แล้วไม่สามารถท่องได้ท่านจะให้ป็นอยู่บนต้นเส้า แล้วหัดท่องอยู่บนนั้นจนกว่าจะสามารถท่องได้ จึงจะให้ลงมาได้ แต่ถ้าเป็นพระแล้วยังท่อง บทสวดมนต์ที่ท่านกำหนดให้ไม่ได้อีกท่านจะให้ท่องให้ฟังในเวลาหลังฉันภัตตาหาร ถ้ายังท่องไม่ได้ จะไม่อนุญาตให้ลุกไปได้ ชื่อเสียงของวัดคู้งวารีจึงเป็นที่เลื่องลือว่ามีความสามารถในการท่องบ่น สรรยาบทสวดต่างๆ มาจนถึงทุกวันนี้ พระครูอำพัน ลาสิกขาในปี 2529

หลังจากที่พระครูอำพันธ์ลาสิกขาแล้วพระสง่า สิริธัมโม รักษาการแทน เจ้าอาวาสและต่อจากนั้นอีก 3 ปีคือในปี พุทธศักราช 2532 พระสง่า สิริธัมโม ได้รับการแต่งตั้ง เป็นเจ้าอาวาส ท่านได้ก่อสร้างและบูรณะเสนาสนะหลายอย่าง เช่น สร้างกุฏิรวมทั้งสิ้น 5 หลัง สร้างหอสวดมนต์ 2 ชั้น ต่อเติมรั้ววัด เป็นต้น (พระครูสง่า สิริธัมโม, 2 ตุลาคม 2546)

จะเห็นได้ว่า การที่เจ้าอาวาสอยู่ปกครองวัดเป็นเวลานานเท่าไรก็จะสามารถ สร้างความเจริญให้กับวัดได้มากเท่านั้น ดังจะเห็นได้จากการที่พระครูอำพัน เปสโรเป็นเจ้าอาวาส

วัดคู้วารีนานถึง 45 ปีนั้น ทำให้เกิดความเจริญนานาประการมาสู่วัดคู้วารีและชุมชนในละแวกนี้เป็นอันมาก และนอกจากนั้นจะเห็นถึงภาวะของการเป็นผู้นำของพระครูอำพัน เปลโล ที่มุ่งพัฒนาสังคมโดยรวม ไม่มุ่งพัฒนาเฉพาะวัดเท่านั้นแต่จะพัฒนาวัด พัฒนาโรงเรียนและพัฒนาชุมชนไปพร้อมๆ กัน กล่าวได้ว่าพระครูอำพัน เปลโลสามารถเป็นศูนย์รวมน้ำใจของบรรพชิตและฆราวาสให้สมานสามัคคี มีความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันในการพัฒนาวัดและพัฒนาชุมชน อนึ่งเมื่อสถาบันหลักของสังคมชนบท คือ วัด โรงเรียนและชุมชนประสานกันดีจึงส่งผลถึงการพัฒนาชุมชนโดยรวม

2.4.2 สถาบันทางการศึกษา

เดิมทีเดียวที่บ้านแห่งนี้ ไม่มีโรงเรียนชาวบ้านแขกต้องส่งบุตรหลานไปเรียนที่โรงเรียนวัดสะกัตน้ำมัน โดยต้องใช้เรือข้ามฟากไปเป็นความลำบากมากและอาจจะก่อให้เกิดอันตราย โดยเฉพาะในฤดูน้ำหลากต้องเสี่ยงกับการที่เรือจะล่มได้ จึงได้มีการร้องขอไปทางหน่วยราชการ ซึ่งก็ได้รับความช่วยเหลือต่อมาจึงได้มีการตั้งโรงเรียนที่วัดคู้วารีขึ้น

โรงเรียนวัดคู้วารี (อำพันอุปถัมภ์) สังกัดสำนักงานคณะกรรมการกรรมการประถมศึกษาแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ ก่อตั้งเมื่อ ปีพุทธศักราช 2483 ตั้งอยู่หมู่ที่ 8 ตำบลท่าโพธิ์ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก เดิมชื่อโรงเรียนประชาบาลตำบลท่าโพธิ์ 2 (วัดคู้ว) ก่อตั้งและเปิดทำการสอนเมื่อวันที่ 18 มิถุนายน 2483 โดยใช้ศาลาการเปรียญวัดคู้วารีเป็นสถานที่เรียน มีนักเรียน 70 คนเศษ เปิดสอนตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ถึงประถมศึกษาปีที่ 4 มีครู 2 คน โดยมีนายไกร สิทธิศักดิ์ เป็นผู้บริหารคนแรก นักเรียนส่วนใหญ่แยกมาจากโรงเรียนวัดสะกัตน้ำมันและโรงเรียนวัดหล่ม นักเรียนมาจาก 4 หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ 8 - 9 ตำบลท่าโพธิ์ และหมู่ที่ 6-7 ตำบลวัดพริก การเรียนการสอนในสมัยนั้นไม่มีโต๊ะม้านั่งนักเรียนต้องนั่งเรียนกับพื้นศาลาวัด

โรงเรียนวัดคู้วารี (อำพันอุปถัมภ์) ได้รับการปรับปรุงเป็นอย่างมากในช่วงที่นายพิบูล ฐปบุชา มาดำรงตำแหน่งครูใหญ่ (ปีพุทธศักราช 2486 - 2494) โดยได้รับการสนับสนุนจากเจ้าอาวาสวัดคู้วารีและประชาชนร่วมกันสละทรัพย์และแรงงานในการจัดทำโต๊ะและม้านั่ง สำหรับให้นักเรียนใช้ในการศึกษาเล่าเรียน อาคารเรียนที่สร้างอย่างถาวรของโรงเรียนนั้นได้รับการก่อสร้างโดยได้รับเงินจากการทอดกฐิน ภายใต้การนำของยุวพุทธิกสมาคมและวิทยาลัยครูพิบูลสงคราม รวมกับเงินงบประมาณจากกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งได้อนุมัติเงินมาในปีนั้น อาคารหลังนี้เปิดใช้เป็นครั้งแรกในวันที่ 25 มีนาคม ปีพุทธศักราช 2509 และได้เปลี่ยนชื่อโรงเรียนจากโรงเรียนวัดคู้ว มาเป็น โรงเรียนวัดคู้วารี (อำพันอุปถัมภ์) เพื่อเป็นอนุสรณ์แก่พระครูอำพัน เปลโล ซึ่งเป็นผู้ริเริ่มและเป็นกำลังใจในการก่อสร้างอาคารเรียนหลังนี้จนแล้วเสร็จ

ปัจจุบันโรงเรียนวัดคู้วารี (อำพันธ์อุปถัมภ์) เปิดสอนตั้งแต่ชั้นอนุบาลปีที่ 1 ถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 มีนักเรียนทั้งสิ้นสำรวจเมื่อวันที่ 1 มิถุนายน 2547 จำนวน 183 คน ข้าราชการครู 13 คนไปช่วยราชการที่สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดพิษณุโลก จำนวน 1 คน รวมมีข้าราชการครูที่ปฏิบัติการสอนจริงจำนวน 12 คน นักการภารโรง จำนวน 1 คน โดยมี นางดลนภา ท้วมยัง ดำรงตำแหน่งผู้บริหารโรงเรียนตั้งแต่ ปีพุทธศักราช 2546 จนถึงปัจจุบัน (นางโฉม รอดมี, 24 ตุลาคม 2546 และเอกสารแนะนำโรงเรียนวัดคู้วารี)

จะเห็นได้ว่า โรงเรียนวัดคู้วารีเป็นโรงเรียนของชุมชนโดยแท้ เพราะเกิดขึ้น โดยการเรียกร้องของประชาชนในท้องถิ่นเอง และได้รับการสนับสนุนจากประชาชนมาโดยตลอด ข้อสังเกตอีกประการหนึ่งคือ แม้ว่าวัดคู้วารีจะไม่ได้รับผิดชอบด้านการศึกษาโดยตรง แต่ วัดคู้วารีเป็นหน่วยสนับสนุนโรงเรียนมาโดยตลอด นอกจากนี้จะเห็นถึงความสัมพันธ์อันดี ระหว่าง วัด บ้านและโรงเรียนอันเป็นสถาบันหลักของชุมชน และยังเป็นการสนองตามนโยบาย ของรัฐอีกด้วยดังที่สมบูรณ สุขลำราญ ได้กล่าวไว้ว่า ทรัพยากรที่วัดเคยมีและสั่งสมไว้ต้องจ่ายออกมาใช้จ่ายเพื่อการศึกษาแก่มวลชน วัดและพระสงฆ์เองจำต้องปรับตนให้สอดคล้องกับ นโยบายของรัฐ ในการรักษาสถานภาพและความต่อเนื่อง (สมบูรณ สุขลำราญ, 2528)

สรุปได้ว่า สถาบันที่ทำหน้าที่ในการขัดเกลาทางสังคม ของชุมชนบ้านแขกในอดีต ได้แก่ วัดคู้วารีและโรงเรียนวัดคู้วารี ซึ่งมีพัฒนาการควบคู่มากับชุมชนบ้านแขก สถาบันทั้งสอง แห่งนี้ ทำหน้าที่ในการหล่อหลอมชาวชุมชนบ้านแขกให้มีลักษณะที่เหมือนๆ กัน ทั้งในด้านความรู้ และความประพฤติ รวมถึงศีลธรรม จรรยา มรรยาท

2.5 วัฒนธรรม ประเพณีและพิธีกรรม

ชุมชนชาวบ้านแขก เป็นชุมชนที่นับถือพระพุทธศาสนา ดังนั้นวัฒนธรรมและ ธรรมเนียม ประเพณีต่างๆ จะเกี่ยวเนื่องกับพระพุทธศาสนา แต่เนื่องจากชุมชนบ้านแขกในอดีต เป็นชุมชนเกษตรกรรมซึ่งมีวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ที่ต้องพึ่งพาอาศัยธรรมชาติเป็นอย่างมาก ซึ่งส่งผลให้วัฒนธรรม ธรรมเนียม ประเพณีตลอดจนพิธีกรรมต่างๆ มีความเกี่ยวเนื่องและ ผสมผสานกับพระพุทธศาสนาและการนับถือสิ่งเหนือธรรมชาติ ซึ่งจะอธิบายเป็นหัวข้อดังต่อไปนี้

2.5.1 พิธีกรรมเกี่ยวกับการทำนา

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่า วิถีชีวิตของชุมชนชาวบ้านแขกผูกพันอยู่กับการเกษตรที่พึ่งพิงอยู่กับธรรมชาติ การที่จะได้ผลผลิตทางการเกษตรคือข้าวดีหรือไม่ดีอย่างไร ขึ้นอยู่กับสภาพดินฟ้าอากาศในแต่ละปี เพื่อก่อให้เกิดกำลังใจ ความมั่นใจ ในการทำนาจึงก่อให้เกิดเป็นพิธีกรรมเกี่ยวกับการทำนา ในทุกขั้นตอนของการผลิตนับตั้งแต่ วันแรกนา วันแรกหว่าน

การทำขวัญข้าวในเวลาข้าวตั้งท้อง และพิธีรับขวัญข้าวขึ้นยุ้ง เป็นต้น

พิธีกรรมเกี่ยวกับการทำนาดังได้กล่าวมานี้ เป็นพิธีกรรมที่มีลักษณะการผสมผสานกันระหว่างความเชื่อทางพระพุทธศาสนา พราหมณ์และความเชื่อเรื่องสิ่งเหนือธรรมชาติ เช่น การทำขวัญข้าวในเวลาข้าวตั้งท้อง ซึ่งจะทำในช่วงฤดูสารท ซึ่งจะมีพิธีกรรมการเทศน์มหาชาติที่วัดก่อนแล้วจึงขอขนามและผลไม้จากพระภิกษุที่วัดนำไปทำขวัญข้าวในแปลงนาของตน เป็นต้น (พระบุญช่วย กุลมิตโต, 23 กรกฎาคม 2546)

2.5.2 พิธีกรรมเกี่ยวกับชีวิต

เป็นพิธีกรรมที่ชาวชุมชนบ้านแซกปฏิบัติในช่วงเวลาสำคัญๆ ในชีวิต ในที่นี้จะได้ยกตัวอย่างพิธีกรรมเกี่ยวกับชีวิต ในช่วงที่สำคัญๆ 2 พิธีกรรม คือ พิธีกรรมเกี่ยวกับการเกิด และพิธีกรรมเกี่ยวกับความตาย ดังนี้

2.5.2.1 พิธีกรรมเกี่ยวกับการเกิด

จากการสัมภาษณ์นางล้อย รักษาคนและนางสำลี สิงหนเดช ทำให้ทราบว่า ผู้หญิงชาวชุมชนบ้านแซกเมื่อเวลาท้องต้องมีกรรมวิธีและพิธีกรรมเกี่ยวกับการตั้งท้อง การดูแลท้องและการคลอดบุตร รวมถึงการดูแลทารกและแม่หลังการคลอด ซึ่งเป็นการดูแลรักษาด้วยสมุนไพรตามธรรมชาติและการประกอบพิธีกรรมต่างๆ

การดูแลท้องขณะตั้งท้องนั้น ผู้หญิงชาวบ้านแซกในอดีตไม่ได้รับการบำรุงเป็นพิเศษแต่อย่างใด นอกจากนั้นยังจะต้องทำงานในไร่นาเหมือนหญิงชานาตามปกติ ทั้งนี้เพราะชาวบ้านเชื่อว่าการทำงานจะทำให้คลอดบุตรง่าย

ในส่วนของพิธีกรรมต่างๆ นั้น เช่น ในเวลาที่อยู่ไฟจะต้องมีการทำน้ำมันป้องกันกาไฟ และจะต้องมีการไหว้แม่เตาไฟทั้งตอนก่อนที่จะอยู่ไฟและหลังการอยู่ไฟ ทั้งนี้เพื่อความปลอดภัยของแม่และเด็กที่คลอดออกมา

เมื่อมีการคลอดที่ผิดปกติ เช่น ปวดท้องอยู่หลายวันแล้วไม่ยอมคลอด ชาวชุมชนบ้านแซกจะมีพิธีกรรมการแก้เคล็ด คือ ให้นำมน้ำมันมาสวดแล้วพ่นน้ำมัน ในขณะที่เดียวกันหมอดำแยก็จะทำหน้าที่ดูแลไปตามปกติ หรือเมื่อคลอดออกมาแล้วได้ไม่กี่วันก็เสียชีวิต ชาวชุมชนบ้านแซกจะมีพิธีกรรมการแก้เคล็ด คือ ให้นำร่างเด็กนั้นไปฝังตามใต้ต้นไม้ โดยไม่ต้องประกอบพิธีกรรมใดๆ ให้ แต่ถ้าเด็กโตถึงขนาดมีฟันแล้วเสียชีวิตจะต้องประกอบพิธีศพเหมือนศพผู้ใหญ่ทุกประการ(นางสำลี สิงหนเดช, 23 ตุลาคม 2546)

2.5.2.2 พิธีกรรมเกี่ยวกับความตาย

ในวิถีชีวิตของมนุษย์สิ่งหนึ่งที่ต้องประสบคือ "ความตาย" แม้ข้อนี้จะ เป็นความจริงอยู่ แต่ชาวบ้านแซกไม่ได้มีงานพิธีกรรมอันเนื่องกับความตายกันบ่อยนัก

(พระสำราญ เปสโล, 20 เมษายน 2546) ทั้งนี้ก็เพราะว่าชุมชนบ้านแขกในอดีตยังไม่ใหญ่นัก มีจำนวนประชากรน้อย ประกอบกับวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของผู้คน อยู่พึ่งพิงกับธรรมชาติ มีสภาพสิ่งแวดล้อมดีและมีมลพิษน้อย สภาพเศรษฐกิจไม่บีบบังคับมากนัก ในยุคนั้นนานๆ จึงจะมีคนในชุมชนเสียชีวิตกันครั้งหนึ่ง (นางโอม รอดมี, 25 เมษายน 2546) ดังนั้น เมื่อปรากฏว่า มีการตายกันสักครั้งหนึ่ง จะเป็นเรื่องที่ทำให้หวาดกลัวกันมาก ตัวอย่างเช่น เมื่อจะต้องเดินผ่าน ท่าหน้าที่คนตายเคยใช้เคยอาบก็จะกลัวกันมาก

การจัดงานศพมี 2 แบบ คือ การขุดเอาศพขึ้นมาแล้วทำพิธีเผากัน ตรงนั้นเลยไม่ต้องจัดพิธีรตองอะไร กับอีกแบบหนึ่ง คือ การจัดการขุดเอาศพขึ้นมาแล้วทำความสะอาดศพ ซึ่งตอนนี้ก็เหลือแต่เพียงกระดูกเท่านั้น ทำความสะอาดด้วยน้ำสะอาดก่อน จากนั้นจะประพรมด้วยน้ำหอมต่างๆ การจัดเมรุจะประดับด้วยดอกไม้และจะนำหยวกกล้วยมาฉลุ (แทง) เป็นลวดลายต่างๆ อย่างสวยงาม การเผาศพนั้น 1 ปีจะจัดพร้อมๆ กันหนึ่งครั้ง ศพในแต่ละปีจะมากหรือน้อยแตกต่างกันไป ในงานศพแบบนี้เรียกว่า การจัดแจงใหญ่ ในงานที่จะมีการฉลองและมิมหรสพหลายอย่าง เช่น ลิเกและภาพยนตร์ เป็นต้น การที่ชาวบ้านแขกต้องฝังศพเอาไว้ก่อน รอเผาพร้อมๆ กันในช่วงฤดูแล้ง ก็เพราะว่าในฤดูฝนและฤดูหนาวเป็นช่วงเพาะปลูกและเก็บเกี่ยวข้าวในนา ชาวบ้านไม่มีเวลาว่างพอสำหรับการจัดงานพิธีกรรมต่างๆ ส่วนในฤดูแล้งนั้นเป็นช่วงเวลาที่ยาววันจากการทำนา ชาวบ้านจึงสามารถประกอบพิธีกรรมได้อย่างครบถ้วน (นายชูป ไพรวัลย์, 1 สิงหาคม 2546)

2.5.3 พิธีกรรมเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา

ชุมชนบ้านแขกเป็นชุมชนชาวพุทธ ทั้งนี้เพราะชาวชุมชนบ้านแขกจะมีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาหลายพิธีกรรม ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ชาวชุมชนบ้านแขกมีความยึดมั่นในพระพุทธศาสนาและยึดมั่นในการประกอบพิธีกรรมต่างๆ ทางพระพุทธศาสนา ดังตัวอย่างต่อไปนี้

2.5.3.1 ตรุษและสงกรานต์

ช่วงวันตรุษและสงกรานต์ของทุกปี ชาวบ้านแขกจะมีการประกอบพิธีกันที่วัดเป็นการอุทิศส่วนกุศลให้แก่บรรพบุรุษและการฉลองปีใหม่ไปด้วยในตัว เทศกาลนี้จะมีการทำบุญติดต่อกันถึง 9 วัน กล่าวคือ ทำบุญในช่วงเทศกาลวันตรุษ 4 วัน และทำบุญในช่วงเทศกาลวันสงกรานต์ 5 วัน ในช่วงเวลาดังกล่าว เป็นช่วงเวลาที่หนุ่มสาวจะได้พบปะกันได้โดยสะดวก เพราะเป็นช่วงเวลาที่ว่างเว้นจากการทำงานในนาอีกด้วย

ในช่วงวันสงกรานต์นั้นนอกจากจะมีการทำบุญที่วัด การก่อพระเจดีย์ทรายและการสรงน้ำพระแล้ว ยังมีการละเล่นซึ่งเล่นเฉพาะเทศกาลนี้อีกด้วย เช่น

การเล่นลูกชวง เล่นผีนางตาล เป็นต้น โดยเฉพาะการเล่นลูกชวงนั้น เมื่อเล่นที่วัดจนค้ำแล้วจะไปเล่นกันต่อที่ในหมู่บ้านอีกในเวลากลางคืน ซึ่งจะต้องขนทางมะพร้าวมาไว้หลายๆ สำหรับก่อเป็นกองไฟ (นางเจียรรักษาคม, 20 มิถุนายน 2546)

การเล่นในช่วงเทศกาลสงกรานต์นี้ เป็นสิ่งที่แสดงถึงปฏิสัมพันธ์ของคนภายในชุมชนและระหว่างชุมชนอีกด้วย เพราะผู้ชายชาวบ้านเขาก็จะไปเที่ยวเล่นที่หมู่บ้านอื่นและขณะเดียวกันผู้ชายจากหมู่บ้านอื่น ก็จะมาเที่ยวเล่นที่หมู่บ้านแขก โดยไม่มีการทะเลาะวิวาทกัน นอกจากนั้นยังถือเป็นภาระของเจ้าบ้านที่จะต้องดูแลต้อนรับเพื่อนๆ ที่มาจากต่างถิ่นอีกด้วย จากปฏิสัมพันธ์นี้บางกรณีจะพัฒนาไปสู่การรู้จักคุ้นเคยกัน ช่วยเหลือกันในทางเศรษฐกิจ เช่น การเอาแรงกันในฤดูการทำนา การเก็บเกี่ยวเป็นต้นหรือพัฒนาจนเป็นคู่รักและแต่งงานกันในที่สุด (นางเจียร รักษาคม, 20 มิถุนายน 2546)

2.5.3.2 การแห่ผ้าไปนมพระพุทธรชินราช

ประเพณีการแห่ผ้านมพระพุทธรชินราช ซึ่งจะแห่กันทางเรือ ชาวบ้านจะจัดประเพณีนี้ในช่วงเดือน 11 การตกแต่งเรือสำหรับการแห่ผ้า นั้นจะประดับด้วยฉัตร 5 ชั้น 3 คู่ ทำด้วยกระดาษหลากสี ขบวนเรือแห่ผ้าจะเริ่มแห่จากบ้านท่าโรงขึ้นมาเรื่อยๆ เมื่อเรือผ่านหมู่บ้านต่างๆ ชาวบ้านจะเตรียมเรือของตนๆ ไว้ เมื่อเรือแห่ผ้าผ่านมาถึงบริเวณท่าน้ำบ้านตน ชาวบ้านจะนำเรือของตนไปสมทบกับเรือที่แห่ผ้ามานั้น

ขบวนเรือจะแห่ผ้าทวนกระแสน้ำขึ้นมาเรื่อยๆ ผ่านวัดเสათิน วัดหล่ม วัดคู้งวารี จนกระทั่งถึงวัดสะกัดน้ำมันขบวนเรือก็จะหยุดพักกินข้าวกลางวัน แล้วออกเดินทางต่ออีกครั้งตอนบ่ายๆ ขบวนเรือจะถึงวัดใหญ่ (วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร) ในเวลาเย็นๆ ก็จะประกอบพิธีนมผ้าพระพุทธรชินราช หลังจากเสร็จพิธีแล้วชาวบ้านจะถือโอกาสแวะซื้อของอุปโภคบริโภคกลับไปด้วย

การเดินทางขากลับนี้เป็นเวลากลางคืน ประกอบกับการล่องเรือแทบไม่ต้องออกแรงพายเรือเลย ดังนั้นการล่องเรือขากลับนี้ชาวบ้านจะร้องรำกันมาเรื่อยๆ เพลงที่ใช้ได้แก่ เพลงอีแซว เพลงรำวง เป็นต้น พอเรือถึงท่าน้ำบ้านใครก็จะแยกย้ายกันไปบ้านของตนๆ แต่บางคนโดยเฉพาะคนหนุ่มคนสาวจะล่องเรือเลยไปเรื่อยๆ จนถึงคู้งน้ำ (บริเวณหน้าวัดคู้งวารีในปัจจุบัน) ชาวบ้านจะปล่อยเรือให้ลอยวนอยู่บริเวณคู้งน้ำนั้น เรือแต่ละลำจะจุดตะเกียงไว้ที่หัวเรือ แล้วจะร้องเพลง บางส่วนก็ขึ้นมาเล่นรำวงกันบนบก กว่าเรือจะกลับถึงบ้านก็เป็นเวลาประมาณ 1 นาฬิกาหรือตีกกว่านั้น การพายเรือแห่เรือนี้ ใช้เฉพาะหญิงสาวเท่านั้น ถึงแม้ว่าจะไม่มีข้อห้ามที่จะให้ผู้ชายพายแต่ผู้ชายมาพายมักไม่ทำจริงๆ มักจะเล่นกันเสียมากกว่า

การแห่ผ้าไปห่มพระพุทธชินราช เป็นงานที่ชาวบ้านโดยทั่วไปแม้แต่พระที่บวชในฤดูกาลเข้าพรรษานั้น ในยามว่างก็จะเข้าไปในป่าหาไม้มาทำเป็นพาย แล้วแขวนไว้ในบริเวณกุฏิ ชาวบ้านก็จะมาขอไปใช้ในงานแห่ผ้านี้ ไม้ที่ใช้ทำพายถ้าเป็นไม้ขนุนก็ได้ไม้พายเป็นสีเหลือง ถ้าเป็นไม้ประดู่ก็ได้พายเป็นสีดำ (กำนันยอด สังข์รุ่งเรือง, 20 มิถุนายน 2546)

2.5.3.3 การเทศน์มหาชาติ

การเทศน์มหาชาติหมายถึงการเทศน์มหาเวสสันดรชาดก เป็นการเทศน์ทำนองแหล่มีทั้งหมด 13 กัณฑ์ การเทศน์มหาชาตินี้จะจัดกันในวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 10 ของทุกปี ชาวบ้านจะช่วยกันตกแต่งศาลาการเปรียญด้วยต้นไม้ต่างๆ ชาวบ้านจะเตรียมของถวายชุดใหญ่สำหรับภัณฑ์ของตนเป็นเจ้าภาพ โดยชาวบ้านจะถวายของอย่างละ 1,000 ชิ้น เพื่อนูชาพระคาถาในมหาเวสสันดรชาดก ซึ่งพอเสร็จพิธีแล้วก็ขอของบางส่วนรวมทั้งขนมและผลไม้ต่างๆ ไปปักในท้องนาเพื่อใช้ประกอบพิธีเลี้ยงพระแม่โพสพในช่วงข้าวตั้งท้อง (อกรวง) (นายชุบ ไพรวลัย, 20 มิถุนายน 2546)

จะเห็นได้ว่า ประเพณีการเทศน์มหาชาติ มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตชาวชุมชนบ้านแขกในระดับเหนือธรรมชาติ ทั้งในเรื่องของการแสดงออกถึงความเชื่อในเรื่องการเกิดใหม่ในภพหน้า นอกจากนั้นยังแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของพระพุทธศาสนาและวิถีชีวิตการทำนาของชุมชนแห่งนี้อีกด้วย

2.5.3.4 การทอดกฐิน

ชาวชุมชนบ้านแขกจัดให้มีงานการทอดกฐินทุกๆ ปี โดยจะจัดงานทอดกฐินได้ตั้งแต่วันออกพรรษา (แรม 1 ค่ำ เดือน 11) ไปได้จนถึงวันลอยกระทง (ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12) ในการทอดกฐินของชาวชุมชนบ้านแขกในอดีต จะมีการแห่ผ้ากฐินไปทางเรือในแม่น้ำน่าน เพื่อให้ชาวบ้านที่อยู่ในชุมชนบ้านแขกและชุมชนใกล้เคียงได้อนุโมทนา แล้วนำมาทอดถวาย ณ วัดคู้งวารี โดยในขบวนแห่นั้นจะมีเรือของชาวบ้านร่วมแห่ไปด้วยเป็นจำนวนมาก เรือสำหรับแห่กฐินนั้นจะใช้ผู้หญิงพายหรือผู้ชายพายก็ได้ จะใช้ฝีพายประมาณ 50 คน

เรือแห่ผ้ากฐินนั้นจะประดับตกแต่งอย่างสวยงาม ด้านบนประดับด้วยผ้า มีต้นฉัตร 5 ชั้นประดับหลายต้น เรือสำหรับแห่ผ้ากฐินนี้เป็นของวัดสะกิดน้ำมัน เมื่อถึงกำหนดการทอดกฐินของวัดใดก็จะไปเยี่ยมมาแห่ ในการทอดกฐินนั้นจะมีการทอดผ้าป่าไปด้วย 7 วัด ในเรือที่แห่ผ้ากฐินจะมีกลองสัญญาณตีบอกไปตลอดทาง และจะมีเครื่องดนตรีลงไปในเรือเพื่อบรรเลงไปอีกลำหนึ่งต่างหากด้วย (นางโฉม รอดมี, 24 พฤษภาคม 2546)

การที่ชาวบ้านรู้วินัยอันเป็นข้อวัตรปฏิบัติของพระภิกษุเป็นอย่างดีนั้น แสดงให้เห็นถึงความเอาใจใส่และความรับผิดชอบของชาวบ้านมีต่อพระพุทธศาสนา การที่มีชาวบ้านมาร่วมงานเป็นอันมากนั้นแสดงถึงพลังศรัทธา และความยึดมั่นของคนในชุมชนที่มีต่อการปฏิบัติตามพิธีกรรมอันดีงามของชุมชน การแห่ผ้ากฐินไปตามแม่น้ำนับว่าเป็นกุศโลบายที่ชาญฉลาดของชาวบ้าน ในการประชาสัมพันธ์งานให้ชาวบ้านทั่วไปได้รับทราบ เพื่อจะได้อนุโมทนาและมาร่วมงานการทอดกฐิน

2.5.3.5 การทอดผ้าป่า

การทอดผ้าป่าเป็นการทำบุญอย่างหนึ่ง ที่บ้านแขกได้มี การทอดผ้าป่าทางเรือและจะทอดครั้งละเจ็ดวัด โดยจะทอดผ้าป่าในวันเดียวกับการทอดกฐินเลย สิ่งของที่ใส่ไปในชะลอมสำหรับเป็นบริวารซึ่งจะถวายเป็นพร้อมกับผ้าป่านั้นเป็นของกิน เช่น ขนมกง ขนมนางเล็ด ข้าวตอกปั้น นอกจากนั้นก็จะมีผลไม้ เช่น กล้วย ส้มต่างๆ ที่หาได้ในชุมชน ในการทอดผ้าป่านั้นพอชาวบ้านล่องเรือไปถึงทำนน้ำของวัดที่จะทอดผ้าป่าแล้ว ก็นำชะลอมที่เตรียมไว้ นั้นพร้อมด้วยผ้าไปวางที่ทำนน้ำของวัดนั้นๆ แล้วจุดพลูเป็นสัญญาณให้พระในวัดนั้นๆ รู้ เมื่อพระในวัดเห็นพลูนั้นแล้วก็จะลงมาพิจารณาผ้าป่า การทอดผ้าป่านี้อาจทอดที่วัดที่อยู่ใกล้เคียง เช่น วัดสว่างอารมณ์ วัดจุฬามณี วัดสะกัตน้ำมัน วัดจุงนาง วัดคู้งวารี วัดหล่ม วัดท่าโรง เป็นต้น (ก้านนยอดสังข์รุ่งเรือง, 5 มิถุนายน 2545)

การทอดผ้าป่าเป็นงานที่ได้ประโยชน์กันทั้งฝ่ายผู้ถวาย คือ ชาวบ้านและผู้รับ คือ พระภิกษุ ชาวบ้านจะถือเอางานทอดผ้าป่านี้นี้ เป็นโอกาสได้พบปะสนทนากันเป็นการผ่อนคลายความเหนื่อยล้าจากการทำกรางาน และเป็นช่วงเปิดโอกาสให้หนุ่มสาวได้พบกันอีกด้วย นอกจากนั้นจะสังเกตได้ว่า ของที่ถวายเป็นบริวารพร้อมกับการถวายเป็นผ้าป่านั้น เป็นของที่มีอยู่แล้วในชุมชนเองไม่ต้องซื้อหาด้วยเงินเลย นี่เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงศักยภาพของชุมชนที่สามารถอยู่ได้ด้วยตนเองในระดับหนึ่งและยังแสดงให้เห็นถึงความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนอีกด้วย

การที่ชาวบ้านจากชุมชนใกล้เคียงกันผลัดกันทอดผ้าป่าระหว่างเจ็ดวัดนี้ เป็นการแสดงถึงการมีปฏิสัมพันธ์อันดีระหว่างวัดของชุมชนในละแวกเดียวกัน เป็นเหตุก่อให้เกิดการช่วยเหลือเกื้อกูลกันเสมอๆ ดังเช่นเมื่อวัดคู้งวารีตั้งใหม่ๆ หรือในเวลาที่ตั้งตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดคู้งวารีว่างลงก็จะได้พระจากวัดใกล้เคียง มาดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส เป็นต้น

สรุปได้ว่า ชุมชนบ้านแขกในอดีตเป็นสิ่งที่มีสภาพสงบสุขเสมอมา ชาวบ้านมีความเป็นอยู่ที่เรียบง่ายและมีความสามัคคีกัน ทั้งนี้เพราะสภาพเศรษฐกิจ คือ การเกษตรกรรมแบบยังชีพ ซึ่งจะต้องพึ่งพาอาศัยแรงงานซึ่งกันและกัน นอกจากนั้นการที่ชาวบ้านมีการปฏิบัติตามพิธีกรรมอย่างเคร่งครัด แสดงให้เห็นถึงความเป็นชุมชนที่ยึดมั่นในวัฒนธรรม ประเพณีและพิธีกรรม ซึ่งก็ส่งผลให้มีการปฏิบัติตามพิธีกรรมอย่างสืบเนื่อง

3. บ้านแขกกับความเปลี่ยนแปลง : ยุคหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 (พ.ศ. 2484 - 2530)

ยุคหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นช่วงเวลาที่ชุมชนบ้านแขกเริ่มประสบกับความเปลี่ยนแปลงหลายประการ ปัจจัยที่ทำให้ชุมชนบ้านแขกเปลี่ยนแปลง ได้แก่ สงครามโลกครั้งที่ 2 นโยบายในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม และนโยบายของรัฐในด้านต่างๆ ซึ่งทำให้วิถีชีวิตของชาวชุมชนบ้านแขกการเปลี่ยนแปลงไปดังนี้

3.1 สงครามโลกครั้งที่ 2 (พ.ศ. 2484 - 2488)

ช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นช่วงระยะเวลาเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนบ้านแขก ถึงแม้ว่าชุมชนบ้านแขกจะเคยผ่านศึกสงครามมาหลายครั้ง เช่น ในสมัยอยุธยาตอนปลาย บ้านแขกเคยเป็นที่ตั้งทัพของเจ้าพระยานครสวรรค์ เมื่อครั้งที่อะแซหุ่นกี้ ยกทัพมาตีเมืองพิษณุโลก (นคร พันธุ์ณรงค์ , อ่างแล้ว) แต่สงครามที่อยู่ในความทรงจำของชาวบ้านแขกในปัจจุบันคือ สงครามโลกครั้งที่ 2

สงครามโลกครั้งที่ 2 เกิดขึ้นในปี พุทธศักราช 2484 และสิ้นสุดลงในปีพุทธศักราช 2488 ตลอดระยะเวลา 4 ปีนั้น ได้มีผลกระทบไปทั่วประเทศ บ้านแขกก็เช่นเดียวกัน แม้ว่าจะไม่ได้รับผลกระทบโดยตรง บ้านแขกไม่ได้ตกเป็นเป้าหมายในการทิ้งระเบิดของฝ่ายตรงข้าม ชาวชุมชนบ้านแขกไม่ถูกเกณฑ์ไปร่วมรบเป็นจำนวนมาก ทั้งหมดหมู่บ้านมีผู้ถูกเกณฑ์ไปร่วมรบเพียงแค่ 2 คนเท่านั้น (ผู้ใหญ่เฟื้อ ภูทิม, 5 กรกฎาคม 2545)

ผลของสงครามได้ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชาวบ้านแขก คือ ทำให้ความเป็นอยู่ของชาวบ้านแขกลำบากและฝืดเคืองมาก การติดต่อสื่อสารและการค้า (ข้าว) เป็นไปได้โดยลำบาก เสื้อผ้ามีราคาแพงและหายากมากใครที่มีความสามารถในการทอผ้าได้ ก็ต้องทอผ้าใช้เองซึ่งทั้งหมดหมู่บ้านมีผู้ที่ทอผ้าเป็นเพียง 2 คนเท่านั้น (นางชุม ภูทิม, 20 กรกฎาคม 2546) ชาวบ้านแขกในช่วงสงครามนั้นจึงต้องใช้ผ้าเก่าๆ ขาดๆ กันเป็นปกติ

ประเพณีและพิธีกรรมก็ได้รับผลกระทบเหมือนกัน กล่าวคือ ทำให้พิธีกรรมหลายอย่างเปลี่ยนแปลงไป บางอย่างถูกยกเลิกไป เช่น ประเพณีการแห่ผ้าไปห่มพระพุทธชินราช ถูกยกเลิกไป เพราะภาวะสงครามข้าวของมีราคาแพง ผ้าก็พลอยเป็นของหายากและมีราคาแพงตามไปด้วย ประเพณีและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับผ้าไม่ว่าจะเป็น การแห่ผ้าป่าทางเรือ การแห่ผ้ากฐินทางเรือก็พลอยหมดไปด้วย (ก้านนยอด สังข์รุ่งเรือง, 23 กรกฎาคม 2546) นอกจากนี้ ในภาวะสงครามการเดินทางไม่ค่อยสะดวกปลอดภัย ชาวบ้านจึงไม่มีแกใจที่จะทำบุญทำกุศลหรืองานรื่นเริงต่างๆ เพราะกลัวภัยจากสงคราม (ผู้ใหญ่เพ็ญ ภูทิม, 20 กรกฎาคม 2546)

ส่วนผลทางด้านจิตใจนั้น ชาวชุมชนบ้านแซกอยู่ด้วยความหวาดผวา ต้องพรางบ้านเรือน เพื่อไม่ให้เป็นที่จุดเด่นอันจะทำให้ตกเป็นเป้าหมายการโจมตีโดยการทิ้งระเบิดของฝ่ายตรงข้ามได้ การพรางบ้านเรือนสมัยนั้นชาวบ้านจะนำไปตาลหรือใบมะพร้าวไปคลุมหลังคาบ้านที่เป็นสังกะสีเอาไว้ (ผู้ใหญ่เพ็ญ ภูทิม, 20 กรกฎาคม 2546)

3.2 นโยบายสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม (พ.ศ. 2491 - 2500)

ในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งดำรงตำแหน่งทางการเมืองหลายตำแหน่งในช่วงปี พ.ศ. 2481 – 2487 และ พ.ศ. 2491 – 2500 ซึ่งในช่วงระยะเวลาดังกล่าวได้มีการประกาศนโยบายรัฐนิยม หลายเรื่องเพื่อการพัฒนาประเทศไปสู่ความเป็นอารยะ (เฉลิมเกียรติ ผิวฉวล, 2532 หน้า 26–33) แต่ในความทรงจำของชาวบ้านได้กล่าวถึงนโยบายนี้ ในช่วงหลังเท่านั้น ในที่นี้จึงจะกล่าวถึงนโยบายรัฐนิยมที่อยู่ในความทรงจำของชาวบ้านในช่วงปี พ.ศ. 2491 – 2500 ดังนี้

บ้านแซกในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีนั้นได้มีการประกาศนโยบายชาตินิยมและรัฐนิยม รวมถึงมีการส่งเสริมให้ประชาชนซื้อพืงคำสั่งของจอมพล ป. พิบูลสงคราม โดยการสร้างคำขวัญให้ประชาชนเชื่อผู้นำว่า “เชื่อผู้นำชาติพ้นภัย” (ณรงค์ เพชรประเสริฐ : 2540 หน้า 161) เพื่อเป็นการปฏิบัติวัฒนธรรมจะทำให้ประเทศพัฒนาไปสู่ความเจริญของประเทศชาติโดยเร็ว

นโยบายต่างๆ ที่ออกมาในช่วงนั้นส่งผลให้มีการเปลี่ยนแปลงต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมในหลายๆ ด้านของประชาชนทั่วไป ชาวชุมชนบ้านแซกเองก็เช่นกัน ก่อนปีพุทธศักราช 2490 ชาวชุมชนบ้านแซกและชุมชนอื่นๆ ทั่วไปในชนบทนิยมนุ่งโจงกระเบน ไม่นิยมนุ่งผ้าถุง แต่เมื่อมีนโยบายของ “ท่านผู้นำ” ออกมา ให้เปลี่ยนการแต่งกายจากการนุ่งผ้าโจงกระเบน มาเป็นนุ่งผ้าถุง ถึงแม้ว่าประชาชนบางคนจะไม่คุ้นเคยกับการนุ่งผ้าถุง แต่จำเป็นต้องนุ่งก็จะใช้วิธีหลีกเลี่ยง โดยการนุ่งผ้าโจงกระเบนไว้ข้างใน แล้วก็นุ่งผ้าถุงทับผ้าโจงกระเบนอีกชั้นหนึ่ง (นางพรสังข์รุ่งเรือง และผู้ใหญ่เพ็ญ ภูทิม, 20 กรกฎาคม 2546)

นอกจากนั้นยังมีนโยบายการแต่งกายเรื่องอื่นๆ อีก เช่น เรื่องการกำหนดให้ประชาชนทุกคนต้องสวมหมวกเมื่อออกจากบ้าน แม้แต่พระที่บวชในพรรษาเมื่อจวนจะลาสิกขาในช่วงออกพรรษา ก็ต้องเตรียมตัวโดยการไปหาซื้อหมวกมาถักหมวกเตรียมไว้สวมในวันที่จะลาสิกขาด้วย (ผู้ใหญ่เพื่อ ฎุทิม, 20 กรกฎาคม 2546)

แต่อย่างไรก็ตามเมื่อชาวบ้านจำใจต้องปฏิบัติตามนโยบาย โดยไม่ได้มีความเต็มใจดังนั้นเมื่อจอมพล ป. พิบูลสงคราม ลงจากตำแหน่งทางการเมืองแล้ว ชาวบ้านได้หันกลับมาปฏิบัติตนเช่นเดิม จะเห็นได้จากชาวบ้านซึ่งมีชีวิตอยู่ในช่วงที่มีการประกาศใช้นโยบายชาตินิยมและรัฐนิยมและยังมีชีวิตอยู่ถึงมาถึงปัจจุบันนี้ ก็ยังคงนุ่งผ้าโจงกระเบนอยู่เหมือนเดิมจนถึงปัจจุบัน ซึ่งเป็นเครื่องแสดงให้เห็นถึงความเป็นผู้มีชีวิตที่ยึดมั่น ในการปฏิบัติตามแบบวัฒนธรรมที่ตนเคยปฏิบัติมาของชาวชุมชนบ้านแขก แม้ว่าในบางช่วงเวลาก็มีความจำเป็น ต้องจำใจปฏิบัติตามวัฒนธรรมในที่ตนไม่เต็มใจปฏิบัติ แต่เมื่อผ่านพ้นช่วงเวลานั้นไปแล้วชาวบ้านก็จะหันมาปฏิบัติตามวัฒนธรรมในที่ตนมีความคุ้นเคยเช่นเดิม

3.3 โครงการพัฒนาของรัฐ (พ.ศ. 2501 - 2530)

นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2500 เป็นต้นมาประเทศไทยเริ่มมีแผนพัฒนาประเทศ แต่ยังไม่ได้เป็นแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เป็นแต่เพียงโครงการพัฒนาเป็นเรื่องๆ ไปเท่านั้น

จนกระทั่งถึงปี พ.ศ. 2504 เป็นต้นมาประเทศไทยได้มีแผนการพัฒนาประเทศ โดยการแนะนำของคณะสำรวจชาวอเมริกันและธนาคารโลก (ณรงค์ เพชรประเสริฐ, เศรษฐกิจไทย ภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ , 2540 หน้า 193) ในช่วงระยะเวลาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2501 ถึงปี พ.ศ. 2530 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ประเทศไทยได้ใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 ถึงฉบับที่ 5 นั้น เป้าหมายของการพัฒนาประเทศมุ่งไปที่ การสร้างทุนขั้นพื้นฐาน ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นในการพัฒนาประเทศในเบื้องต้น

ผลของการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ตั้งแต่ฉบับที่ 1 ถึงฉบับที่ 5 ที่ผ่านมาก่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมาก นับตั้งแต่ระดับภาค ระดับจังหวัด ระดับอำเภอ ตำบลและถึงระดับหมู่บ้านโดยลำดับ

3.3.1 การพัฒนาระบบการคมนาคม

ในช่วงปี พุทธศักราช 2504 เป็นต้นมา ชุมชนบ้านแขกต้องประสบกับ มรสุมทางการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ (ต่อมาในแผนฉบับหลังๆ เปลี่ยนชื่อเป็นแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ) สภาพของพื้นที่ตลอดจนวิถีชีวิตของชาวบ้านแขกก็เปลี่ยนไปตามแผนพัฒนานั้น

ผลกระทบของการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ที่มีต่อ ชาวชุมชนบ้านแขกนั้น ได้แก่ การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของชุมชนบ้านแขก ทำให้ชุมชน บ้านแขกเปลี่ยนแปลงไปมาก ที่สำคัญได้แก่การมีถนนตัดใหม่ขึ้นมา และมีการปรับปรุงขยายถนน เดิมซึ่งได้แก่ การปรับปรุงถนนสายพิษณุโลก – กำแพงดิน แต่เดิมถนนเส้นนี้เริ่มก่อสร้างโดยใช้ ทรัพยากรและแรงงานภายในชุมชนเป็นหลัก โดยสร้างเป็นถนนลูกรังตัดผ่านบริเวณทาง ทิศตะวันตกของชุมชนบ้านแขก ทำให้การคมนาคมติดต่อระหว่างชุมชนบ้านแขกกับ ตัวเมืองพิษณุโลกสะดวกสบายและรวดเร็วขึ้น (ผู้ใหญ่อู่ ภูทิม, 20 สิงหาคม 2546)

นอกจากนั้นในปีพุทธศักราช 2510 ได้มีการจัดให้มีรถวิ่งประจำทาง สายพิษณุโลก – กำแพงดินอีกด้วย โดยจะมีรถวิ่งทุกๆ 1 ชั่วโมง ในระยะแรกๆ การจัดรถวิ่งจาก พิษณุโลกถึงตำบลปากพิง ต่อมาได้ทำการขยายเส้นทางไปถึงกำแพงดิน ทำให้การติดต่อกับภายนอกได้รับความสะดวกมากขึ้น (ใหญ่ดำ เกตุแพร, 28 สิงหาคม 2546)

ผลที่ตามมาประการหนึ่งของการขยายและปรับปรุงถนนสายพิษณุโลก – กำแพงดิน คือ ทำให้โครงสร้างการตั้งบ้านเรือนของชาวชุมชนบ้านแขก เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม จากที่เคยเป็นหมู่บ้านริมแม่น้ำน่าน มาเป็นหมู่บ้านริมถนนเส้นที่ขยายมาใหม่นี้ ทั้งนี้ก็เป็นผล มาจากการคมนาคมที่สามารถต่อกับชุมชนใกล้เคียง และตัวเมืองพิษณุโลกได้สะดวกกว่าการใช้ เรือในแม่น้ำน่าน ทั้งนี้เพราะชาวชุมชนบ้านแขกสามารถใช้รถประจำทางสายพิษณุโลก – กำแพงดิน ซึ่งมีความสะดวกสบายและรวดเร็วกว่าการใช้เรือมาก การตั้งบ้านเรือนริมถนนจึงมี ความสะดวกกว่า

เมื่อมีถนนหนทางที่สะดวกสบายและรวดเร็วเช่นนี้ การใช้เรือโดยสารทางน้ำ ของชาวชุมชนบ้านแขกก็ค่อยๆ ลดความนิยมลงไปเรื่อยๆ จนกระทั่งในปีพุทธศักราช 2510 ไม่ปรากฏว่ามีใครใช้เรือโดยสารเพื่อการคมนาคมและขนส่งอีกเลย (ผู้ใหญ่อู่ดำ เกตุแพร, 26 กรกฎาคม 2546) การเปลี่ยนแปลงเส้นทางคมนาคมนี้ ส่งผลกระทบต่อพิธีกรรมการบวชของ ชาวชุมชนบ้านแขก ที่สำคัญและเด่นชัด คือ เส้นทางแห่หน้าคเปลี่ยนไป คือ จากเดิมชาวบ้าน จะแห่หน้าคไปตามถนนเลียบบแม่น้ำน่าน เปลี่ยนมาเป็นการแห่ไปตามถนนใหม่นี้

3.3.2 โครงการชลประทาน

ชุมชนบ้านแขกได้เริ่มใช้น้ำจากโครงการชลประทานในปีพุทธศักราช 2525 โดยใช้น้ำจากเขื่อนนเรศวร ซึ่งตั้งอยู่ที่ บ้านหาดใหญ่ อำเภอพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก หน่วยงานการบำรุงรักษาหลายชุมพล ซึ่งโครงการนี้รับผิดชอบพื้นที่ทางการเกษตรกรรม ในเขต จังหวัดพิษณุโลกและบางส่วนของจังหวัดพิจิตรด้วย (รายงานการติดตามผลโครงการพัฒนาเกษตร ชลประทานระยะที่ 1 : 2526)

การที่ชาวชุมชนบ้านแขกมีการใช้น้ำจากระบบชลประทาน ส่งผลให้ การผลิตข้าวของชาวชุมชนบ้านแขกเปลี่ยนไปจากอดีตที่เคยทำกันมา คือ จากเดิมที่การผลิตข้าว เพื่อการบริโภคเพื่อใช้ภายในครอบครัวเป็นหลัก จะขายเฉพาะส่วนที่เหลือจากการบริโภค ในครอบครัวแล้วเท่านั้น แต่เมื่อมีน้ำโครงการชลประทานแล้ว การทำนาปลูกข้าวได้เปลี่ยนแปลง เป็นการผลิตข้าวเพื่อการค้าเป็นหลัก การผลิตข้าวของชาวบ้านแขกในอดีตนั้นจะผูกพันอยู่กับ ความเชื่อและศาสนาทุกขั้นตอนของการผลิต นับตั้งแต่การไถแรกนาไปจนถึงปักข้าวออกจากยั้ง ครั้งแรก (นางมัน สีสังข์, นางกลม สีสังข์ และนางโอม รอดมี, 20 กรกฎาคม 2546)

การทำนาปลูกข้าวเมื่อมีระบบชลประทานแล้วนั้น เป็นการผลิตข้าวที่ เปลี่ยนแปลงมาเป็นการผูกพันอยู่กับเทคโนโลยี ซึ่งได้แก่เครื่องจักรทางการเกษตร ปุ๋ยและยา กำจัดศัตรูพืชเป็นหลัก ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ทำให้ได้ทราบเทคนิคในการผลิต เมื่อมีระบบ ชลประทานมาถึงชุมชนบ้านแขกแล้วเปลี่ยนแปลงไป โดยการไถนาแต่ดั้งเดิมในอดีตใช้ควายไถนา ซึ่งอาจจะเป็นควายเดี่ยวหรือควายคู่ก็ตาม ต่อมาในปีพุทธศักราช 2510 ชาวบ้านแขกได้เปลี่ยน จากการใช้ควายมาเป็นใช้วัวแทนด้วยเหตุผลว่า วัวสะอาดกว่าควายและทนแดดกว่าควายด้วย (ผู้ใหญ่เพ็ญ ภูทิม, 25 กันยายน 2546) แต่ที่ใช้วัวกันอยู่ได้ประมาณ 10 ปี คือในช่วงปีพุทธศักราช 2517 – 2520 ชาวบ้านแขกก็เริ่มมีการเปลี่ยนไปใช้ “ควายเหล็ก” ในการไถนา ซึ่งหมายถึง รถไถนาแบบเดิมตามและรถไถเล็กตามลำดับ (นายบัว กองเสียงสังข์, 25 กันยายน 2546) การไถนาโดยใช้รถไถนี้รวดเร็วกว่าการใช้ควายไถหลายเท่า แต่การไถนาด้วยรถไถนี้ก็มีข้อเสียตรงที่ การใช้รถไถนามีค่าใช้จ่ายมากกว่าควายหรือวัว

การดูแลต้นข้าวหลังการหว่านข้าวกล้าไปแล้วนั้น ชาวบ้านหันมาใช้ ยาฆ่าแมลงและปุ๋ยเคมีเป็นจำนวนมาก การเกี่ยวข้าวก็ใช้รถเกี่ยวข้าวและนวดเสร็จในตัวรถเกี่ยว แล้วออกมาเป็นข้าวเปลือกโดยไม่ต้องเสียเวลานวดอีก การใช้รถเกี่ยวข้าวนี้รวดเร็วกว่าการใช้ แรงงานคนเกี่ยวหลายเท่า เช่น พื้นที่นา 10 ไร่ ถ้าใช้คนเกี่ยวก็หลายวันกว่าจะเสร็จแต่ถ้าใช้รถ เกี่ยวก็เพียงครึ่งวันเท่านั้น

ระบบการทำนาเพาะปลูกข้าวก็เปลี่ยนไป จากอดีตเป็นการทำนาแบบนาปักดำเปลี่ยนมาเป็นนาหว่านน้ำตม ด้วยเหตุเพราะว่า ระยะเวลาในการเพาะปลูกถึงเวลาเก็บเกี่ยวของนาหว่านน้ำตมสั้นกว่านาปักดำมาก เพื่อจะได้สามารถเพาะปลูกข้าวปีละหลายๆ ครั้ง จากปีละครั้งเดียวคือในฤดูฝนเท่านั้น เมื่อมีระบบชลประทานแล้วสามารถทำนาได้ปีละ 2 ครั้ง และในปัจจุบันสามารถทำนาได้ถึงปีละ 3 ครั้งเลยทีเดียว พันธุ์ข้าวที่ใช้ได้มีการเปลี่ยนมาเป็นพันธุ์ข้าวที่ปรับปรุงใหม่ซึ่งมีคุณสมบัติพิเศษ คือ อายุสั้น ต้นเตี้ยและสามารถปลูกได้ทุกฤดูกาล การปรับปรุงพันธุ์โดย กองการข้าว กรมวิชาการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ได้แก่ ข้าวพันธุ์ กข. ต่างๆ เช่น ข้าวหอมปทุมธานี ข้าวพันธุ์ชัยนาท เป็นต้น (นายบัว กองเสียงสังข์, 25 กันยายน 2546)

ในด้านผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชาวบ้านแซก ที่สืบเนื่องมาจากการมีระบบชลประทานนั้น ในเมื่อปัจจุบันมีการผลิตข้าวถึงปีละ 3 ครั้ง การให้เจ้าหน้าที่เจ้าทางในพิธีแรกนา ซึ่งถือกันว่าเป็นวันเริ่มต้นของการทำนาก็หมดไป ทั้งนี้เพราะการเริ่มต้นฤดูการทำนาไม่ได้อาศัยน้ำฝนในฤดูฝนอีกต่อไปแล้ว เมื่อระบบชลประทานปล่อยน้ำมาเพียงพอต่อการทำนาได้ ชาวนา ก็สามารถเริ่มฤดูการทำนาได้ทันที (นายบัว กองเสียงสังข์, 25 กันยายน 2546)

การกำจัดศัตรูพืชซึ่งได้แก่วัชพืชและแมลงต่างๆ นั้นชาวบ้านนิยมใช้สารเคมี แต่การใช้สารเคมีก็มีผลข้างเคียงและปัญหาตามมาอีกหลายประการ เช่น แมลงก็จะพัฒนาพันธุ์ขึ้นเพื่อต้านทานสารเคมีเหล่านั้น จนเกิดเป็นอาการดื้อยาและวิธีแก้เมื่อแมลงดื้อยา คือต้องเพิ่มปริมาณสารเคมีขึ้นเรื่อยๆ จึงจะสามารถกำจัดศัตรูพืชเหล่านั้นได้ (นายบัว กองเสียงสังข์, 25 กันยายน 2546)

อันตรายจากการใช้สารเคมีก็จะมีมากตามขึ้นไปด้วย และสารปนเปื้อนรวมไปถึงสารเคมีตกค้างในผลผลิต คือ ข้าวเปลือกที่ได้ก็จะมีสารตกค้างมากตามไปด้วยนับได้ว่า เป็นอันตรายทั้งต่อผู้ผลิต ผู้บริโภคและทรัพยากรธรรมชาติ ในขณะที่เดียวกันการป้องกันกำจัดศัตรูพืช ที่อาศัยความเชื่อแบบดั้งเดิมหมดไป เพราะยาฆ่าแมลงเห็นผลทันตากว่า ฉะนั้นการบวชนาค จะมีหรือไม่มีก็ไม่มีความหมายอะไร ในแง่ของการป้องกันกำจัดศัตรูพืชของชาวนา เพราะในปัจจุบันนี้ไม่มีใครคอยเก็บเหรียญจากการหว่านทานในงานบวชนาค มาใช้ในพิธีกรรมการป้องกันศัตรูพืชในนาข้าวอีกต่อไปแล้ว (พระบุญช่วย กุลมิตโต, 23 กรกฎาคม 2546)

การที่ชาวนาสามารถผลิตข้าวได้ถึงปีละ 3 ครั้งนั้นหมายความว่าข้าวจะต้องตั้งท้องถึงปีละ 3 ครั้ง ไปด้วย แต่เทศกาลการเทศน์มหาชาติมีเพียงปีละครั้งเดียว และ

การออกรวง(ตั้งท้อง) ของข้าวของเกษตรกรแต่ละรายในปัจจุบันก็จะไม่ตรงกันเหมือนในอดีตแล้ว ดังนั้นการที่จะมีการเทศน์มหาชาติหรือไม่มีก็ไม่มีความอะไรกับชาวนาบ้านแขกอีกแล้ว เพราะในปัจจุบันไม่ได้มีใครคอยนำของหวานของดาวและผลไม้รวมถึงธัญชาติ ไปไหว้แม่พระโพธิพ ในแปลงนาอีกต่อไปแล้ว(พระบุญช่วย กุลมิตโต, 23 กรกฎาคม 2546)

เพื่อเป็นการประหยัดแรงงานและเวลาในการผลิตข้าว เป็นสาเหตุที่ทำให้ชาวนาชุมชนบ้านแขกในปัจจุบัน ได้นำเทคโนโลยีการเกี่ยวข้าวโดยใช้รถเกี่ยวมาใช้ โดยในระยะแรกๆ นั้น เป็นรถเกี่ยวชนิดที่เกี่ยวแล้ววางรายไว้ แล้วใช้แรงงานคนไปเก็บรวงข้าวที่มัดเป็นพ่อนๆ จากนั้นก็ขนมามัดที่ลานสำหรับมัดข้าว การมัดข้าวชาวบ้านจะมัดด้วยแรงงานคนหรือแรงงานสัตว์ (ผู้ใหญ่เพื่อ ภูทิม, 25 กันยายน 2546)

ในระยะต่อมาได้มีการเปลี่ยนแปลงเป็นรถเกี่ยว ซึ่งเป็นชนิดที่เกี่ยวเสร็จแล้วสามารถมัดในตัวแล้วออกมาเป็นข้าวเปลือกเลยทันที แต่การใช้รถเกี่ยวแบบนี้ ได้ส่งผลกระทบต่อสังคมให้กับชาวบ้านแขกเช่นกัน คือ แต่เดิมในอดีตเมื่อถึงฤดูกาลเก็บเกี่ยวชาวบ้านจะมาช่วยกันเกี่ยวเกี่ยว แล้วก็ช่วยกันมัดมีกิจกรรมอื่นๆ ตามมาอีกเช่น การเล่นเพลงเกี่ยวข้าว การเล่นเพลงฉ่อย การเล่นเพลงอีแซว การร้องลิเก ในขณะที่ชาวนาในเวลาว่าง (พระครูสง่า สิริธัมโม, 25 กันยายน 2546) วัฒนธรรมและประเพณีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันและการละเล่นต่างๆ เหล่านี้ได้หมดไปจากชุมชนแห่งนี้พร้อมๆ กับการเข้ามาของเทคโนโลยีรถเกี่ยวข้าว

3.3.3 การพัฒนาพื้นที่ทางการเกษตรกรรม

แต่เดิมนั้นในท้องทุ่งไร่บ้านแขกและบริเวณหนองอ้อ มีได้ราบเรียบเหมือนปัจจุบัน ในท้องทุ่งบ้านแขก - หนองอ้อ ตลอดจนถึงคลองหนองเหล็กมีทั้งพื้นที่ลุ่ม ซึ่งใช้ทำนาปลูกข้าวซึ่งเป็นพืชเศรษฐกิจหลักของชาวนาชุมชนบ้านแขก ส่วนพื้นที่ดอนซึ่งไม่สามารถที่จะทำนาปลูกข้าวได้ ชาวนาชุมชนบ้านแขกจะปลูกพริกบ้าง อ้อยบ้าง ไว้สำหรับทำน้ำอ้อย(น้ำตาล) ตามคันทนาและจอมปลวกก็เป็นที่ใช้สำหรับปลูกต้นตาลและพืชสวนครัวอื่นๆ โดยเฉพาะบริเวณจอมปลวกนอกจากจะใช้ปลูกพืชสวนครัวต่างๆ เช่น หอม กระเทียม ผักตามฤดูต่างๆ และเห็ดนานาชนิดแล้ว ยังใช้เป็นที่พักแดดในเวลากลางวันหรือใช้เป็นที่พักหังนาในฤดูเก็บเกี่ยวด้วย (นางโสม รอดมี, 24 พฤษภาคม 2546)

ในปีพุทธศักราช 2528 ได้เริ่มมีการปรับพื้นที่ในการทำนาสำหรับการปลูกข้าวให้ราบเรียบเสมอกันไปหมด พื้นที่บริเวณใดเป็นที่ดอนจะใช้รถแทรกเตอร์ปรับให้ต่ำลง พื้นที่ลุ่มก็ปรับไม่ให้ลุ่มจนเกินไปนัก เพื่อความสะดวกในการทำนาและยังทำให้ได้ผลผลิตจาก

การทำนามากกว่าเดิมด้วย นอกจากนั้นมีการตัดต้นตาลในบริเวณคันทนาและบริเวณจอมปลวกในทุ่งนาทั้งหมดนับเป็นจำนวนหลายพันต้น เหตุผลที่มีการตัดต้นตาลทิ้ง อีกประการหนึ่งคือ ต้นตาลในพื้นที่นาทำให้เสียพื้นที่ในการทำนาปลูกข้าว และใบตาลรวมถึงก้านตาลที่ร่วงหล่นลงมา ยังทำความเสียหายให้กับต้นข้าวอีกด้วย (พระสาราณู เปสโล, 21 เมษายน 2546)

ผลเสียอีกประการหนึ่งของการจัดรูปที่ดิน คือ เป็นการส่งเสริมการผลิตเชิงเดี่ยวหมายถึงการผลิตข้าวมากเกินไป จนกระทั่งส่งผลกระทบต่ออาชีพอื่นๆ ในชุมชน เช่น เมื่อมีการตัดต้นตาลหมดเช่นนี้ ทำให้อาชีพการปาดตาล ซึ่งครั้งหนึ่งเคยเป็นอาชีพของผู้ที่ไม่มีที่ดินทำกินได้อาศัยทำมาหาเลี้ยงชีพ หมดไป อาชีพอื่นๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับการทำตาลก็พลอยหมดไปด้วย เช่น การหาเปลือกพะยอมที่ใช้ในการรักษาน้ำตาลสดไม่ให้เกิดการบูดเสียมาขาย ก็หมดไปตามต้นตาลที่ถูกโค่นด้วย (พระบุญช่วย กุลมิตโต, 23 กรกฎาคม 2546)

การทำลายจอมปลวกทิ้งเพื่อให้ได้พื้นที่ทำนาปลูกข้าวเพิ่มมากขึ้นนั้น มีผลกระทบตามมาคือ บริเวณจอมปลวกเป็นพื้นที่ซึ่งชาวบ้านเคยใช้ปลูกพืชผักสวนครัว ซึ่งได้แก่ผัก ผักต่างๆ เช่น ตำลึง บวบ เครื่องเทศต่างๆ เช่น ข่า ตะไคร้ เป็นต้นหมดไป (นางกลม สีสังข์ และนางโอม รอดมี, 20 กรกฎาคม 2546) เมื่อไม่มีจอมปลวกซึ่งเป็นแหล่งเพาะปลูกพืชสวนครัวเหล่านี้แล้ว เมื่อเกิดความต้องการพืชสวนครัว ชาวบ้านจึงต้องจ่ายเงินซื้อ ซึ่งเป็นการเพิ่มรายจ่ายให้กับครอบครัวอีกด้วย

ผลกระทบอีกประการหนึ่ง คือ ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนซึ่งแต่ดั้งเดิมนั้นใช้กิจกรรมในการผลิตทางการเกษตรกรรมเป็นสื่อ ที่ทำให้ชาวบ้านได้พบปะและทำกิจกรรมร่วมกันมาก่อน บัดนี้กิจกรรมซึ่งเป็นเครื่องร้อยรัดสังคมให้มีความเหนียวแน่นเหล่านั้น กำลังหายไปจากวิถีชีวิตของชาวชุมชนบ้านแขก การพึ่งพาอาศัยแรงงานกันในการผลิตทางการเกษตร เช่น การตัดอ้อย การหีบอ้อยหรือในเวลาเคียว น้ำอ้อย น้ำตาล ก็หมดไปจากสังคมบ้านแขก

แต่อย่างไรก็ตาม ผลดีของการจัดรูปที่ดิน คือ เป็นการเพิ่มพื้นที่ในการทำนาและมีความสะดวกในการจัดระบบการระบายน้ำเข้า - ออกในพื้นที่การทำนาปลูกข้าว

สรุปได้ว่า การเปลี่ยนแปลงภายในชุมชนบ้านแขกมาจากสาเหตุที่สำคัญๆ ที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง คือ การเกิดสงครามโลก นโยบายของผู้บริหารประเทศ การพัฒนาตามโครงการของรัฐ ซึ่งปัจจัยเหล่านี้ทำให้บริบททางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนบ้านแขกเปลี่ยนแปลงไปอันส่งผลถึงพิธีกรรมการบวช ทั้งนี้เพราะพิธีกรรมการบวชเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมที่สังคมกำหนดขึ้นและมีหน้าที่รับใช้สังคม

4. บ้านแขกในปัจจุบัน (ปี พ.ศ. 2530 - ปัจจุบัน)

ทุกสังคมล้วนต้องผ่านกระบวนการเปลี่ยนแปลงต่างๆ มาจนถึงปัจจุบัน คือเมื่อมีการเริ่มต้นจากการก่อกำเนิดเป็นชุมชนขึ้นมา ต่อมาได้ประสบกับการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ จวบจนก่อร่างสร้างตัวเป็นชุมชนดังเช่นที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ชุมชนบ้านแขกเองก็เช่นกัน เมื่อได้มีการเริ่มก่อตั้งหมู่บ้าน จากการเป็นชุมชนหมู่บ้านริมแม่น้ำน่าน ซึ่งมีไม่กี่หลังคาเรือน ต่อมาได้ประสบกับการเปลี่ยนแปลงจากปัจจัยต่างๆ เช่น การศึกษาสงครามหรือนโยบายการพัฒนาของรัฐ เป็นต้น แล้วจึงก่อร่างสร้างตัวเป็นชุมชนบ้านแขกในปัจจุบัน ซึ่งมีสภาพต่างๆ ดังนี้

4.1 การเป็นชุมชนชานเมือง

การเป็นชุมชนชานเมืองของบ้านแขกนั้น เกิดจากการเติบโตของเมืองพิษณุโลกและแผนการพัฒนาประเทศโดยรวม การขยายส่วนราชการ โดยเฉพาะเมื่อมหาวิทยาลัยนเรศวรขยายจากในตัวเมืองออกมาอยู่บริเวณหนองอ้อ ซึ่งมีพื้นที่ติดกับชุมชนบ้านแขก เมื่อมีมหาวิทยาลัย สิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐานต่างๆ จึงได้รับการปรับปรุงตามไปด้วย เช่น ถนนจากตัวเมืองพิษณุโลกมาถึงมหาวิทยาลัยก็ได้รับการปรับปรุง การเดินทางจากตัวเมืองพิษณุโลกมาถึงมหาวิทยาลัย ก็มีรถเมล์ปรับอากาศ การมีหอพักมากมายเกิดในหมู่บ้าน เป็นต้น

เนื่องจากการขยายตัวของมหาวิทยาลัยนเรศวรออกมาก่อตั้งที่บริเวณหนองอ้อ ในปี พ.ศ. 2522 มหาวิทยาลัยนเรศวรได้ขออนุญาตต่อกระทรวงมหาดไทยใช้พื้นที่สาธารณประโยชน์บริเวณทุ่งหนองอ้อ ปากคลองหนองจิกและได้เข้ามาใช้พื้นที่เต็มรูปแบบในปี พ.ศ. 2544 ผลจากการที่มีมหาวิทยาลัยเกิดขึ้นบริเวณหนองอ้อนั้น ทำให้เกิดมีหอพักนักศึกษามากมายในเขตหมู่บ้าน นับตั้งแต่บริเวณที่ติดกับมหาวิทยาลัยนเรศวรเป็นต้นมา แล้วกระจายตัวออกมาก่อตั้งในเขตบริเวณชุมชนบ้านแขก

หอพักนักศึกษาที่ติดกับมหาวิทยาลัยนเรศวร ไม่มีผลกระทบวิถีชีวิตโดยตรงของชาวชุมชนบ้านแขกมากนัก เพียงแต่ว่าการที่มีหอพักอยู่มากและมีนักศึกษาอยู่กันมากนั้นเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้มีการย้ายถิ่นของชาวบ้าน ชาวชุมชนบ้านแขกบางส่วนได้ย้ายบ้านเรือนไปตั้งอยู่บริเวณติดกับมหาวิทยาลัยเป็นการถาวร บางส่วนก็เช่าที่เพื่อประกอบอาชีพด้านการบริการต่างๆ เช่น การเปิดร้านอาหาร ร้านบริการซ่อมรถจักรยานยนต์ เป็นต้น (นายปรีชาเลิศ อ่อนแสง, 21 เมษายน 2546)

ส่วนหอพักที่อยู่ในเขตหมู่บ้านนั้น จะมีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชาวบ้านแขกมาก เพราะเสมือนเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน หอพักส่วนใหญ่เป็นของคนในหมู่บ้านนั่นเอง หอพักเหล่านี้

จะมีขนาดตั้งแต่ 7-8 ห้องไปจนถึง 10 กว่าห้อง การปฏิบัติตัวของชาวบ้านที่มีต่อนักศึกษาที่อยู่ภายในหอพักเหล่านี้ จะปฏิบัติเหมือนเป็นลูกเป็นหลานมากกว่าปฏิบัติแบบเป็นลูกค้า (นางพรพิมล อ่ำไพวงษ์, 20 กรกฎาคม 2546) โดยเฉพาะในกรณีที่นักศึกษาเหล่านี้เข้ามาร่วมกิจกรรมของชุมชนด้วยแล้ว จะได้รับความสะดวกรและดูแลแนะนำจากชาวบ้านเป็นอย่างดี เช่น กรณีการร่วมทำบุญในวันพระและวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เป็นต้น (นางโฉม รอดมี, 21 กรกฎาคม 2546)

4.2 ความหลากหลายทางด้านอาชีพ

จากความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่ได้กล่าวมาแล้ว ทำให้ชุมชนบ้านแขกในปัจจุบันมีความเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทำให้มีความหลากหลายทางด้านอาชีพ อาชีพต่างๆ ของชุมชนในอดีตได้สูญหายไป เช่น การปาดตาล การค้าวัว เป็นต้น แต่ในขณะเดียวกันก็เกิดมีอาชีพใหม่ๆ เช่น ร้านอาหาร การสร้างหอพักนักศึกษา เป็นต้น (พระสัราญ เปสโล, 21 เมษายน 2546) อย่างไรก็ตามอาชีพการทำนาก็ยังเป็นอาชีพที่มีความสำคัญต่อชุมชนบ้านแขกในปัจจุบัน และเป็นอาชีพที่ทำให้เห็นผลกระทบของความเปลี่ยนแปลงที่มีต่อชุมชนนี้ ดังนี้

สภาพพื้นที่สำหรับการประกอบอาชีพเกษตรกรรม ซึ่งได้แก่การทำนานั้น นับตั้งแต่มีการจัดรูปที่ดินโดยการใช้เครื่องจักรยนต์ปรับพื้นที่ในปีพุทธศักราช 2528 เป็นต้นมา พื้นที่สำหรับการประกอบอาชีพเกษตรกรรมซึ่งแต่เดิมเคยมีสภาพสูงบ้าง ต่ำบ้าง ตามธรรมชาติ ชาวบ้านจะใช้ประโยชน์จากพื้นที่แตกต่างกันไปตามความเหมาะสม กล่าวคือพื้นที่ราบลุ่มชาวบ้านจะทำนาปลูกข้าว พื้นที่ดอนชาวบ้านจะปลูกพืชไร่และพืชสวนครัว (นางมัน สีสั่งข์, 20 กรกฎาคม 2546)

ต่อมาเมื่อมีการปรับพื้นที่ราบเรียบเสมอกันไปหมดแล้ว ชาวบ้านจะใช้ประโยชน์จากพื้นที่เปลี่ยนไป กล่าวคือจะใช้ทำนาปลูกข้าวเพียงอย่างเดียว เป็นการทำให้วิถีชีวิตชาวบ้านเปลี่ยนเป็นเศรษฐกิจเชิงเดี่ยว สิ่งที่ต้องเนื่องจากการจัดรูปที่ดิน คือ การมีโครงการชลประทานเข้ามาในชุมชนบ้านแขก พื้นที่นาทุกแปลงจะมีคลองซอยและคลองซอยแยก รวมไปถึงอาคารบังคับน้ำสำหรับส่งน้ำเข้าแปลงนา และมีคลองสำหรับระบายน้ำที่เกินความต้องการออกจากแปลงนา การที่มีระบบชลประทานนี้ทำให้ปัญหาเรื่องน้ำในการทำนาหมดไป (พระสัราญ เปสโล, 21 เมษายน 2546)

ด้วยการขยายระบบชลประทานมายังชุมชนบ้านแขก ทำให้การทำนาของชาวบ้านแขกเปลี่ยนแปลงไป จากที่เคยผลิตได้ปีละครั้ง ปัจจุบันเปลี่ยนเป็นสามารถผลิตได้ปีละ 2-3 ครั้ง

และด้วยเหตุที่ผลิตได้ถึงปีละ 3 ครั้ง ทำให้ต้องมีการเปลี่ยนแปลงในระบบการทำนาให้ทันสมัยขึ้น แต่การทำนาได้ถึงปีละ 3 ครั้ง นั้นไม่ได้หมายความว่าจะทำให้ความเป็นอยู่ของชาวบ้านแซกดีขึ้น ทั้งนี้เพราะการทำนาตามแบบใช้เทคโนโลยีในสมัยใหม่อย่างเช่นในปัจจุบัน ต้องมีการลงทุน ในการทำนามากขึ้นกว่าในอดีตมาก (นายบัว กองเสียงสังข์, 21 กรกฎาคม 2546) พิธีกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการทำงานนั้น ในปัจจุบันได้รับการปฏิบัติน้อยลง ที่ยังมีการปฏิบัติอยู่บ้าง เช่น การรับขวัญข้าวในเวลาเช้าที่ข้าวตั้งท้อง (ออกรวง) เท่านั้น (นางโอม รอดมี, 21 กรกฎาคม 2546)

4.3 ความสืบเนื่องของวัฒนธรรม ประเพณีและพิธีกรรม

จากความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมาแล้วนี้ ก่อให้เกิดผลกระทบต่อวิถีชีวิตของ ชาวชุมชนบ้านแซกในด้านต่างๆ ในด้านวัฒนธรรม ประเพณีและพิธีกรรมก็ได้รับผลกระทบของ การเปลี่ยนแปลงไปด้วยเช่นกัน กล่าวคือ พิธีกรรมบางอย่างหายไป คือ ไม่ได้รับการปฏิบัติ แล้วจากชาวชุมชนบ้านแซกในปัจจุบัน แต่บางพิธีกรรมก็ยังได้รับการปฏิบัติอยู่ในชีวิตประจำวัน ของชาวชุมชนบ้านแซกยุคปัจจุบันแต่ได้มีการปรับเปลี่ยนบางส่วนของพิธีกรรมบ้าง ซึ่งมี รายละเอียดดังนี้

4.3.1 ความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับการทำนา

ในปัจจุบันชาวชุมชนบ้านแซกได้ทำนาปีละ 3 ครั้ง การประกอบพิธีกรรม ต่างๆ ของชาวนาในอดีตไม่ได้รับการสืบทอดและประเพณีปฏิบัติ จากผลกระทบของ การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวทำให้พิธีกรรมเกี่ยวกับการทำนาไม่ได้รับการปฏิบัติ เช่น การรับขวัญข้าว ขึ้นยุ้งก็หมดไปเพราะปัจจุบันชาวนาใช้รถเกี่ยวข้าว ประเภทที่เกี่ยวข้องเสร็จแล้วนวดในตุรอก แล้วออกมาเป็นเมล็ดข้าวเปลือกโดยไม่ต้องใช้แรงงานคนหรือสัตว์นวดเหมือนในอดีต หลังจากที่นวดเสร็จ ออกมาแล้วชาวนาจะขายข้าวที่ได้นั้นให้กับโรงสีทันทีไม่ต้องเก็บไว้ในยุ้งฉางของตนเหมือนในอดีต ส่วนข้าวที่เก็บไว้นั้นมีส่วน้อยเท่านั้นคือ ข้าวที่เก็บไว้ทำพันธุ์ในฤดูกาลต่อไป ดังนั้นประเพณี การรับขวัญข้าวขึ้นยุ้งจึงหมดไปจากชุมชนบ้านแซก ทั้งนี้เพราะประเพณีดังกล่าวหมดความจำเป็น สำหรับสังคมในปัจจุบันแล้วนั่นเอง (นายฟุ้ง สีสังข์, 5 พฤษภาคม 2546)

พิธีกรรมเกี่ยวกับการทำนาที่ยังได้รับการปฏิบัติอยู่บ้างในบางครอบครัว คือ การรับขวัญแม่โพสพ ซึ่งชาวบ้านจะประกอบพิธีนี้ในเวลาเช้าที่ข้าวตั้งท้อง (ออกรวง)

4.3.2 พิธีกรรมเกี่ยวกับชีวิต

ด้วยสภาพสังคมและวัฒนธรรมที่เปลี่ยนไปทำให้พิธีกรรมเกี่ยวกับชีวิต บางขั้นตอนถูกยกเลิกไป แต่พิธีกรรมบางอย่างยังได้รับการปฏิบัติอยู่ในปัจจุบันแต่ก็มีบางส่วนของ พิธีกรรมเปลี่ยนแปลงไป ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

4.3.2.1 พิธีกรรมเกี่ยวกับการเกิด

ในปัจจุบันชาวชุมชนบ้านแซกนิยมไปคลอดที่โรงพยาบาลทั้งสิ้น ไม่มีการคลอดกลางบ้านเหมือนในอดีตอีกแล้ว ดังนั้นพิธีกรรมเกี่ยวกับการเกิดไม่ได้รับการปฏิบัติแล้วในปัจจุบัน อย่างไรก็ตามชาวชุมชนบ้านแซกบางครอบครัว ยังนิยมที่จะประกอบพิธีกรรมการปลงผมไฟให้เด็กอยู่ โดยบางครอบครัวจะให้ญาติผู้ใหญ่ในตระกูล เป็นผู้ประกอบพิธีกรรมการปลงผมไฟให้ แต่ในบางครอบครัวจะให้พระภิกษุที่ตนเคารพนับถือ เป็นผู้ประกอบพิธีกรรมการปลงผมไฟให้ เช่นเดียวกันในการตั้งชื่อ บางครอบครัวก็จะให้ญาติผู้ใหญ่ในตระกูลเป็นผู้ตั้งชื่อให้ แต่ในบางครอบครัวก็จะให้พระภิกษุที่ตนเคารพนับถือ เป็นผู้ตั้งชื่อให้

4.3.2.2 พิธีกรรมเกี่ยวกับความตาย

การประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับความตาย ของชาวชุมชนบ้านแซกในปัจจุบัน ยังได้รับการปฏิบัติอยู่ แต่ก็มีเปลี่ยนแปลงในการประกอบพิธีกรรมบ้าง ตามสภาพสังคมและวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไป ดังนี้

เริ่มจากหากมีสมาชิกในครอบครัวเจ็บป่วยด้วยโรคภัยไข้เจ็บตามปกติ เมื่อเห็นว่าผู้ป่วยมีอาการหนักมากแล้ว ชาวชุมชนบ้านแซกในปัจจุบันจะประกอบพิธีกรรมการทำบุญต่ออายุให้ก่อน ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

ตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเชื่อในเรื่องของกรรม ดังนั้นการที่คนเราประสบทุกข์ภัยต่างๆ นั้นชาวพุทธเชื่อว่าเป็นผลจากการประกอบกรรมชั่วไว้ในอดีตและผลของกรรมชั่วที่ได้ทำไว้ในอดีตนั้นกำลังส่งผล จึงทำให้เจ็บป่วยและประสบเคราะห์กรรมต่างๆ ดังนั้นในการแก้ไขเหตุการณ์อันเป็นเหตุร้ายนั้นให้เบาบางลงหรือหมดไป จะต้องประกอบกรรมดีคือบุญกุศล เพื่อให้กรรมชั่วในอดีตนั้นส่งผลได้น้อยลงหรือเจือจางหมดอำนาจไป ด้วยเหตุนี้จึงมีการทำบุญต่ออายุให้ผู้ประสบเคราะห์กรรมต่างๆ โดยเฉพาะความเจ็บป่วย

การทำบุญต่ออายุนี้ ชาวชุมชนบ้านแซกยังคงถือปฏิบัติอยู่โดยจะจัดพิธีให้กับผู้ที่ป่วยและมีอาการป่วยมากแล้ว ไม่ว่าจะเป็นคนชราแล้วหรือไม่ก็ตาม การทำบุญต่ออายุจะนิมนต์พระมาสวดที่บ้านของผู้ป่วย โดยจะนิมนต์พระ 5 รูป 7 รูปหรือบางงานนิมนต์พระมาถึง 9 รูป การสวดจะสวดติดต่อกัน 3 คืน ชาวบ้านใกล้เคียงที่จะมาร่วมงานกันเป็นจำนวนมาก การทำบุญต่ออายุจะสิ้นสุดในเช้าวันถัดมา โดยจะมีการตักบาตรและเลี้ยงพระในตอนเช้า ถึงแม้ว่าการทำบุญต่ออายุจะอธิบายด้วยหลักการทางพระพุทธศาสนาในเรื่องกรรมแล้ว แต่อีกบทบาทหนึ่งการทำบุญต่ออายุ ยังเป็นการให้กำลังใจคนป่วยอีกด้วยเพราะในการทำบุญต่ออายุนั้น จะมีชาวบ้านมาร่วมงานกันเป็นจำนวนมาก ดังนั้นแม้จะปรากฏว่า หลังการทำบุญต่ออายุแล้วถ้าคนป่วยมีชีวิตอยู่ต่อไป คือหายจากการเจ็บป่วย ชาวบ้านจะถือว่าเป็นบุญจาก

การทำบุญต่ออายุนั้นช่วยเอาไว้ แต่ถ้าคนป่วยเสียชีวิตไป ชาวบ้านจะถือว่าการทำบุญต่ออายุก่อนการเสียชีวิตนั้นจะเป็นบุญก่อนสุดท้ายที่จะติดตัวไปในภพเบื้องหน้า (นางจ้อย รักษาคม, 12 กรกฎาคม 2546)

แต่ถ้าหากเป็นการเสียชีวิตกระทันหันเช่นประสบอุบัติเหตุ เป็นต้น จะไม่ได้มีการประกอบพิธีกรรมการทำบุญต่ออายุให้ก่อนตาย แต่อย่างไรก็ตามการที่จะประกอบพิธีกรรมการทำบุญต่ออายุให้หรือไม่ นั้น ขึ้นอยู่กับญาติๆ และคนภายในครอบครัวของคนเจ็บนั้น จะตกลงกันด้วยว่าจะจัดให้หรือไม่ ซึ่งทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับความพร้อมของแต่ละครอบครัวด้วย

การจัดพิธีศพของชาวบ้านแหกในปัจจุบัน มีรูปแบบที่รวบรัดกว่าในอดีตมากคือเมื่อมีการเสียชีวิตลงแล้วจะมีการตั้งศพ เพื่อจะได้นิมนต์พระมาสวดพระอภิธรรม โดยจะมีการตั้งศพที่วัดหรือที่บ้านก็แล้วแต่ความสะดวกของเจ้าภาพ จากนั้นจะนิมนต์พระมาสวดพระอภิธรรม 3 คืน และเมื่อสวดพระอภิธรรมครบ 3 คืนแล้วจะฌาปนกิจศพ ที่วัดคู้งวารี ซึ่งเป็นวัดประจำชุมชนบ้านแหก

การเผาศพในปัจจุบันใช้เมรุเผาศพซึ่งสร้างไว้เป็นมาตรฐานแม้จะให้ถ่านก็ตาม แต่มีความสะดวกสบายกว่าในอดีต ซึ่งต้องสร้างเมรุชั่วคราว อย่งไรก็ตาม การที่มีเมรุเผาศพที่สร้างเป็นการถาวรสามารถเผาศพได้ทันที ไม่ต้องมาตกแต่งเมรุให้ยุ่งยากเหมือนในอดีตนั้น เป็นสิ่งที่ทำให้ศิลปะการประดับเมรุด้วยหยวกกล้วยที่สลัก (แทง)อย่างสวยงาม สูญสิ้นไปกับการที่มีเมรุสมัยใหม่นี้ นี่เป็นข้อนำสังเกตประการหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ย่อมมีผลกระทบในด้านต่างๆ ที่เกี่ยวข้องหลายด้านด้วยกัน

ในการเผาศพแต่ละครั้งจะมีการเทศน์หน้าศพ และถ้างานใดเจ้าภาพมีฐานะดีก็จะมีการจัดให้มีการเทศน์ 3 ธรรมาสน์ แต่ถ้าเป็นงานทั่วๆ ไปก็จะเป็นการเทศน์องค์เดียวแล้วก็เผา ในการเผาศพแต่ละครั้ง ชาวบ้านจะมาร่วมงานกันเป็นจำนวนมาก (นายชูป ไพรวัลย์, 30 กรกฎาคม 2546)

4.3.3 พิธีกรรมเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา

ชุมชนบ้านแหกเป็นชุมชนที่มีความยึดมั่นในพระพุทธศาสนาในระดับหนึ่ง สังเกตได้จากการที่ชาวชุมชนบ้านแหกยังมีการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา มาอย่างต่อเนื่องถึงแม้ว่าพิธีกรรมบางส่วนจะเปลี่ยนแปลงไปบ้าง แต่พิธีกรรมส่วนใหญ่ยังคงอยู่ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

4.3.3.1 ประเพณีวันตรุษและวันสงกรานต์

ในช่วงกลางเดือนเมษายนของทุกๆ ปีชาวชุมชนบ้านแขกในปัจจุบันยังมีประเพณีการทำบุญวันสงกรานต์อยู่ แต่รายละเอียดของพิธีกรรมเปลี่ยนไป กล่าวคือในการทำบุญวันสงกรานต์ของชาวบ้านแขกในปัจจุบัน จะลดจำนวนวันในการทำบุญลงจากในอดีต คือ 4 วันในช่วงวันตรุษและ 5 วันในช่วงวันสงกรานต์ ในปัจจุบันเหลือ 3 วันช่วงวันตรุษและ 4 วันในช่วงวันสงกรานต์ ในส่วนของประกอบพิธีกรรมนั้น โดยทั่วไปจะเหมือนกับการทำบุญที่วัดตามปกติ ซึ่งก็เหมือนๆ กับวันพระทั่วไป ส่วนที่แตกต่างจากวัดพระทั่วไปก็มีบ้างตรงที่จะมีพิธีบังสุกุลให้กับผู้ที่ล่วงลับไปแล้วและมีการสงน้ำพระในตอนบ่ายเท่านั้น (นายบุญเกิด จินน้ำใส, 2 พฤษภาคม 2546)

4.3.3.2 การทอดผ้ากฐิน

ในปัจจุบันชาวชุมชนบ้านแขก ยังคงยึดมั่นและสืบทอดพิธีกรรม การทอดผ้ากฐินอยู่เช่นเดียวกับในอดีต ต่างกันแต่ว่าการทอดผ้ากฐินในปัจจุบันชาวบ้านจะแห่ผ้ากฐินไปรอบๆ หมู่บ้านโดยใช้รถยนต์

4.3.3.3 การทอดผ้าป่า

ชาวชุมชนบ้านแขกในปัจจุบัน ยังรักษาพิธีกรรมการทอดผ้าป่า 7 วัด ซึ่งจะประกอบพิธีไปพร้อมๆ กับการถวายผ้ากฐิน นอกจากนั้นแล้วชาวชุมชนบ้านแขกยังนิยมที่จะถวายผ้าป่าในโอกาสอื่นๆ อีก เช่น ในงานขึ้นบ้านใหม่ งานทำบุญ 100 วัน เป็นต้น

4.3.3.4 ประเพณีเกี่ยวกับแม่น้ำ

ประเพณีต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับแม่น้ำสูญสิ้นไปทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นเป็นการแห่ผ้าไปห่มหลวงพ่อบุญชิตราช การแห่ผ้ากฐินทางเรือ การทอดผ้าป่า 7 วัดทางเรือที่เคยแห่กันมาในแม่น้ำน่าน ก็เปลี่ยนไปแห่กันทางถนนทั้งหมด ในปัจจุบันนี้การแห่ผ้ากฐินและการแห่ผ้าป่าจะแห่โดยใช้รถยนต์ทั้งสิ้น

ส่วนประเพณีทางน้ำที่ได้รับการรื้อฟื้นขึ้นมาใหม่ ซึ่งกำลังเป็นที่นิยมจัดกันในปัจจุบันนี้ คือ ประเพณีการแข่งเรือ ซึ่งประเพณีนี้ดั้งเดิมมิได้มีในหมู่บ้านแถบนี้ แต่ได้รับการส่งเสริมขึ้นมาตามกระแสความนิยม แต่ประเพณีการแข่งขันเรือที่จัดขึ้นนี้ได้รับความร่วมมือด้วยดีจากชาวบ้านหลายๆ หมู่บ้าน โดยผู้นำในงานนี้อยู่ที่ชุมชนวัดสะกิดน้ำมัน หมู่บ้านที่ร่วมกันส่งเรือเข้าร่วมแข่งขันได้แก่ บ้านแขก บ้านวัดพริก (ทั้งสองหมู่) บ้านวังวน บ้านคู้วัง บ้านวังส้มซ่า (ทั้งสองหมู่) บ้านยางเอน เป็นต้น (พระสมุห์สัมฤทธิ์ กัลยาโณ, 21 สิงหาคม 2546)

การที่ยังมีชาวบ้านมาร่วมกันจัดงานแข่งเรือประเพณีขึ้น แม้จะไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาโดยตรง แต่ก็ยังเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงการที่ยังคงมีความร่วมมืออันดีระหว่างชุมชนใกล้เคียงกัน เช่นเดียวกับในอดีตที่มีการทอดผ้าป่าเจ็ดวัดในอดีต เพียงแต่รูปแบบในการติดต่อสัมพันธ์กันระหว่างชุมชนได้เปลี่ยนรูปแบบไป จากการทอดผ้าป่ามาเป็น การแข่งเรือเท่านั้น

4.3.3.5 การเทศน์มหาชาติ

ชาวชุมชนบ้านแขกในปัจจุบัน ไม่ได้จัดให้มีประเพณีการเทศน์มหาชาติแล้ว ทั้งนี้เพราะว่า ในปัจจุบันไม่มีพระภิกษุที่มีความสามารถในการเทศน์มหาชาติแล้ว ทั้งนี้เพราะว่า ในปัจจุบันไม่มีพระภิกษุที่มีความสามารถในการเทศน์มหาชาติตามแบบประเพณีเหมือนในอดีตได้แล้ว แต่ชาวบ้านสามารถที่จะร่วมบุญงานเทศน์มหาชาติกับวัดอื่นได้ ซึ่งเมื่อวัดที่อยู่ใกล้เคียงกับวัดคู้วารีจัดให้มีบุญงานเทศน์มหาชาติ ก็จะไปบอกบุญแจ้งมาให้ชาวชุมชนบ้านแขกได้ร่วมบุญกับวัดต่างๆ เหล่านั้น

การที่ชาวชุมชนบ้านแขก ยังคงมีการรักษาประเพณีและพิธีกรรมอันเก่าแก่ไว้ได้แม้จะมีความเปลี่ยนแปลงบ้าง ตามสภาพทางสังคมและวัฒนธรรมที่แวดล้อม นี่เป็นเครื่องแสดงให้เห็นถึงความยึดมั่นในพระรัตนตรัยและพระพุทธศาสนา ที่ยังคงอยู่อย่างเหนียวแน่นในจิตใจของชาวชุมชนบ้านแขก ไม่เปลี่ยนแปลงไปจากคนรุ่นบรรพบุรุษในอดีตที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน

กล่าวโดยสรุปได้ว่า บ้านแขกเป็นชุมชนที่ก่อร่างสร้างตัวขึ้นมาจากการเป็นชุมชนริมแม่น้ำ่าน จากผู้คนของชุมชนใกล้เคียง มิได้มีการย้ายถิ่นของคนภายนอกมากนัก แม้แต่การแต่งงานก็เป็นการแต่งงานกับคนในชุมชนเดียวกันเป็นหลัก ซึ่งทำให้ความเกี่ยวพันกันทางเครือญาติมีมากและแน่นแฟ้น

กระบวนการขัดเกลาทางสังคมของชาวชุมชนบ้านแขกเป็นสถาบันเดียวกัน คือ วัดคู้วารีและโรงเรียนวัดคู้วารี ทำให้คนในชุมชนได้รับการขัดเกลาที่ไม่แตกต่างกัน

วิถีชีวิตของชุมชนบ้านแขกแต่เดิมนั้น มีความผูกพันอยู่กับธรรมชาติ เป็นวิถีชีวิตที่เรียบง่าย ผู้คนในชุมชนมีระบบเศรษฐกิจแบบเดียวกัน คือ เศรษฐกิจแบบเกษตรกรรมเหมือนกันและต้องพึ่งพาแรงงานของกันและกัน ทำให้ชุมชนมีแรงยึดเหนี่ยวมากขึ้น

ผู้คนในชุมชนยึดมั่นอยู่ในธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม ซึ่งแสดงออกมาทางพิธีกรรมต่างๆ อันเป็นเครื่องบ่งบอกถึงความสงบร่มเย็นของชุมชนที่มีมาอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้มีการปฏิบัติตามพิธีกรรมต่างๆ ในชุมชนอย่างต่อเนื่อง

พิธีกรรมการบวชของชุมชนบ้านแขกในอดีต เป็นพิธีกรรมที่มีแนวคิด รูปแบบและเนื้อหาที่มีความสัมพันธ์สอดคล้องกับวิถีชีวิตของผู้คนในอดีต เพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชนนี้ในอดีต

ชุมชนบ้านแขกเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพของสังคมและวัฒนธรรม ความเปลี่ยนแปลงนั้นเกิดจากปัจจัยต่างๆ ที่สำคัญได้แก่การเกิดสงครามโลก ครั้งที่ 2 และการที่ประเทศมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเกิดขึ้นของหน่วยราชการที่มีพื้นที่ใกล้เคียงกับชุมชน ซึ่งส่งผลกระทบต่อชุมชนบ้านแขกโดยตรง

แต่อย่างไรก็ตาม การปฏิบัติตามประเพณีและพิธีกรรมของชุมชนบ้านแขก ยังได้รับการปฏิบัติอยู่ ถึงแม้ว่าบริบททางสังคมและวัฒนธรรมจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรก็ตาม ความยึดมั่นในธรรมเนียมประเพณีและพิธีกรรมยังคงมีอยู่ ซึ่งสะท้อนออกมาในรูปของการประกอบพิธีกรรมต่างๆ ดังเช่น พิธีกรรมการบวช ซึ่งจะได้กล่าวในบทต่อไป แม้แนวคิด รูปแบบและเนื้อหาจะเปลี่ยนไปบ้างก็ตาม

